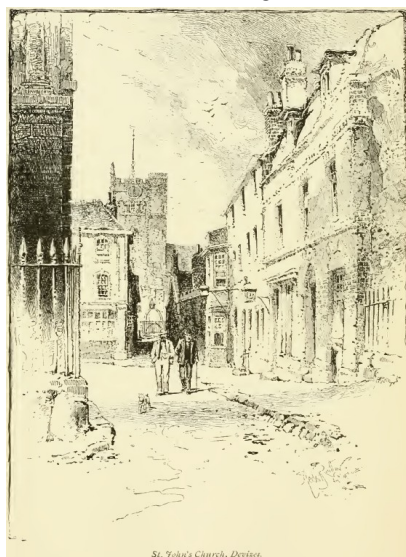

Q U A R T E R L Y
P R E S S R E V I E W
FOR ADVANCED EFL LEARNERS

WINTER 2021

COACHING DAYS AND
COACHING WAYS
(Postakocsival Anglia
útjain) 3. rész
by *William Outram*
Tristram

Side by... **...by Side**
The Dover Road A doveri út
Tárnok Attila fordítása

QUARTERLY PRESS REVIEW

is an electronic magazine consisting
of texts found in the public domain
abridged for educational purposes.

Back issues: <http://pressreview.atw.hu>

Correspondence: tarisz@hotmail.com

Fordítói előszó

Tárnok Attila

Az alábbiakban a *Coaching Days and Coaching Ways* című könyv harmadik részét adom közre. A szerző könyvében Londonból sugár irányba indulva hintókon és postakocsin kalauzolja az olvasót a négy világtáj felé. Nyugat felé: Bath-ba, délre: Brightonba, ebben a fejezetben keletnek: Doverbe és majd észak felé: Yorkba. A bakon vagy a kocsi belsejében zötykölődve megismerhetjük a régi Anglia rögös útjait, és nem mellékesen: a szerző jó kedélyű, ízléses-anekdotázó stílusban hazája dicső vagy épp dicstelen történelmének néhány ritkán emlegetett eseményéről is beszámol. A fordítás az egykori világirodalmi folyóirat számára készült. Sajnos, a *Nagyvilág* fordításom megjelenése előtt megszűnt, majd sorra megszűntek azok az irodalmi lapok és kiadók, amelyekkel munkakapcsolatban álltam, így munkám fiókban maradt. Az elmúlt évek során számos könyvkiadónál kopogtattam, de vagy elutasítottak vagy válaszra sem méltattak, pedig az eredeti mű, a szerző halála után több mint 70 évvel, jogdíj mentes, és a

fordítói tiszteletdíjról is hajlandó lettem volna lemondani. Így a könyv szinte papír áron, pusztán nyomdaköltséggel megjelenhetett volna, mégse kellett senkinek, úgy tűnik (egy barátom megfogalmazása szerint): a mai világban eladhatatlan. Sajnálom, mert állítom, az eredeti szöveg éppúgy, mint a fordítás értéket hordoz. Most elektronikusan közreadva, remélem, minél több olvasóhoz eljut és aki olvassa, örömét leli benne. ♦

Side by...

The Dover Road

by *W. Outram Tristram*

SUCH RICH CROWDS of historical figures throng the long reaches of the Dover Road that one really hardly knows where to make a beginning and where to make an end with them. Indeed, when I think of the record of this seventy-one miles, one long, confused, grotesque procession of all ages, and of all periods of English history, files before me. I see as many sights as Tilburina does in the *Critic*, and a few more. Kings returning from conquest. One king returning from exile. Many queens on their way to weddings – ("Unfortunate chiefly, I regret to say," as Mr. Pecksniff might have remarked) – one queen on her way to a wedding, which, fortunately for her, can hardly be said to have completely come off; grave archbishops tremulously proceeding to installation; our earliest dramatic genius on his way to London, glory, and a violent death, his "unbowed, bright, insubmissive head," already full of Faust. I see too another English man of letters as immortal as Marlowe, with keen,

...by side

A doveri út

Tárnok Attila fordítása

A HOSSZÚ DOVERI UTAT oly gazdagon népesítik be a hírességek, hogy az ember azt se tudja, kivel kezdje és kivel végezze a beszámolót. Ha fellapozzuk ennek a hetvenegy mérföldes útnak a történetét, Anglia történelmének furcsa módon vegyes hírességeinek csarnokát látjuk magunk előtt. Sőt, azokon túl, akikről Tilburina tudósít a *Critic* hasábjain, még néhány egyéb hírességet is. Hódító utakról hazatérő királyokat. Egy királyt, aki a száműzetésből érkezik vissza Angliába. Sok leendő királynét, akik menyegzőre igyekeznek, "sajnos legtöbbször szerencsétlenségére", miként azt Mr. Pecksniff megjegyzné. Egy királynőt, aki számára viszont, szerencséjére, a menyegző elmaradt. Komoly arcú érsekeket, amint remegve közelítenek felszentelésük helyszínére. Legelső drámai géniusunkat, amint London felé, a dicsőség felé és korai, erőszakos halála felé tartva, "fejet nem hajtó konoksággal" már a *Faust* sorain gondolkodik. Látom továbbá egy

kindly eyes, overlooking from Gad's Hill the dusty track along which he, and so many of his creations, travelled; and the latest of the ingenious race of footpads at his adroit business on Blackheath; and one of the last of the old coachmen (with whom I have had the honour of shaking hands), calm in the emergency of "chain snapped and coach running on wheelers on a frosty morning," descending the Dartford side of Shooter's Hill.

Perhaps it may be thought that it would be well for me, with such material in hand, to begin at the beginning. But the beginning of the history of the Dover Road, I fear, would be the beginning of the history of the Watling Street – for the two terms are in a large measure identical – and this would lead me into a long dissertation on chariot wheels suddenly flying off to the intense discomfiture of centurions; to details concerning the stern tramp of the legions; to the heart-quaking sound of "Consul Romanus," according to De Quincey; and to other classic items, foreign, even in my extended view, to gossip about the great coaching roads of England.

And so I think that (this being an age in which many people talk of Chaucer without having read him) I cannot do better than start from the Old Tabard in Southwark – as it stood in Edward the Third's time –

Marlowe-hoz hasonlóan szintén halhatatlan irodalmár szenvedélyes, kedves pillantását, amint végignéz a poros Gad's Hill-i úton, melyen gyakorta ő és szereplői jártak. Aztán az útonálló szegénylegények néhai csapatát és leleményes blackheath-i csibészségüket. Vagy a régi hajtók egyik utolsó képviselőjét, akivel volt szerencsém kezecskézni, aki még akkor is megőrizte hidegvérét, amikor egy fagyos reggelen a Shooter-domb dartfordi lejtőjén "a fékezőlánc elszakadt és a hintó a rudas lóval elszabadult".

Esetleg, gondolhatják, ha már ennyi adatot összeszedtem, kezdeném akár a legelején. Ám a doveri út kezdete, attól tartok, a Watling-út¹ történetének kezdete is egyben, hisz a kettő nagy mértékben megegyezik, és hosszú fejtegetésekbe kéne bocsátkoznom az ókori harci szekerek elszabaduló kerekeiről, amelyek a római századosokat igencsak bosszantották, a légiók szigorú hadrendjéről, a római konzul De Quincey szerinti félelmetes szónoklatáról és egyéb klasszikus témákról, amelyek, úgy vélem, távolról sem illeszkednének Anglia postakocsis hőskorát felelevenítő eszmecserénkhez.

Úgy gondolom, a legjobb lesz – ha már annyian beszélnek manapság Chaucerről anélkül, hogy egyetlen sorát olvasták volna – beszámolómat a

¹A Watling-út (Watling Street) egy ősi nyomvonal, melynek egy részét már a rómaiak lekövezték Dover és London között. Krisztus után 60-ban a római légió és a brit kelta törzsek királynője, Boudica között zajlott ugyanezen a néven elhíresült ütközet.

in the company of a certain body of pilgrims who set out thence for Canterbury on a certain May morning. In the company, to wit, of a "verray parfight gentil knight," in cassock and coat of mail; his curly-headed squire; the brown-faced yeoman bow in hand; the abbot, a mighty hunter from his youth up; the friar, mediievally typical of our street singers, abhorred by literary men; the prioress, possessed of a charming French lisp, and having *Amor vincit omnia* characteristically graven upon her brooch; in the company too (in case the Tabard whisky – malmsey, I mean– should prove cumulative in its effects) of a doctor of physic, who had been making hay while the sun shone and the plague was rampant; in the company, lastly, of the clerk from Oxford, whom much study had made – not mad – but as lean and leaden-eyed as Eugene Aram ever was.

Not that I intend to travel with this famed company all the way to Canterbury. They did not hurry themselves enough; sat too long telling discursive stories by the way-side, which may be read to advantage in editions carefully prepared for ladies' colleges and the young. And here I may perhaps remark with advantage – to myself (in case it may appear that I am on history bent rather than on

southwarki Old Tabard fogadóval kezdeni, ahogy az III. Richárd korában állt, és azokkal a zarándokokkal, akik egy májusi reggelen innen indultak Canterbury felé. Találkozhatunk itt egy "roppant kiváló nemes lovaggal", talárban és páncélingben. Egy göndörhajú földesúrral. Egy barnaképű legénnyel, kezében íj. Az apáttal, aki ifjú kora óta nagy vadász. A betűértők által megvetett ferences baráttal, aki a középkori utcákon énekel. A zárdafőnöknővel, aki franciásan selypít és a melltűjén ez a véset áll: *Amor vincit omnia*. Társaságunkban van továbbá, arra az esetre, ha a Tabardban kapható whisky, akarom mondani malmsey², már túlzott hatást gyakorol, egy orvos, aki még a szalmát nyomja, bár a Nap már magasan jár, és pestis pusztít. És végezetül az oxfordi deák, akit a sok tanulás olyan karcsúvá és fénytelené gyötört, mint amilyen még Eugene Aram³ sem volt soha.

Nem mintha e díszes társasággal egészen Canterbury-ig szeretnék vonulni. Számomra ők túl lassúak, túl hosszan ücsörögnek az út mentén történeteket mesélve, amelyek a lánygimnáziumok és a fiatalság okulására óvatosan átszerkesztve különböző kiadásokban olvashatók. Itt szükséges megjegyeznem a magam számára is, nehogy úgy tűnjék, a történelem jobban érdekel, mint a hintók

²*Édes madeirai borfajta.*

³*Legendás 18. századi nyelvtudós, aki később gyilkosságot követett el, amiért felakasztották. Sorsát irodalmi szövegek is megörökítik.*

coaching) – that the purely coaching record of the Dover Road is a thing only to be touched on briefly. For in point of fact it is "thin," as dramatic critics would say, in the extreme. The following copy of a time bill marks probably the beginning of its development.

"LONDON EVENING POST. March 28. 1751.

"A Stage Coach

"WILL SET OUT

"For Dover every Wednesday and Friday from Christopher Shaws the Golden Cross at four in the morning to go over Westminster Bridge to Rochester to dinner to Canterbury at night and to Dover the next morning early; will take up passengers for "Rochester, Sittingbourne, Ospringe, and Canterbury – and returns on Tuesdays and Thursdays.

by Thos: Hartcup.

and Robt: Legeyt.

by Richd: Stradwick.

and Cath: Pordage."

And I wish the four could have got up some better grammar and punctuation amongst them.

To advance from this barbaric attempt of our ancestors to induce credulous people to go to Dover,

világa, hogy a doveri út vonatkozásában magát a régi jó postakocsis világot csak érintőlegesen tárgyalhatjuk. Hisz az adatok itt hézagosak, ahogy egy színházkritikus hozzátenné: fölöttébb. Az alábbi hirdetés mindazonáltal valószínűleg jól jelzi a kezdeti időket.

LONDON EVENING POST, 1751. március 28.

Delizsánsz

INDUL

Doverbe minden szerdán és pénteken, reggel 4 órakor, Christopher Shaw Aranykereszt nevű fogadójától a Westminster hídon át. Estebédre ér Rochesterbe, éjszakára Canterburybe és másnap kora reggel Doverbe. Utasokat szállít Rochester, Sittingbourne, Ospringe és Canterbury érintésével. Visszaút kedden és csütörtökön.

Hajtók: Thos: Hartcup.

és Robt: Legeyt.

Richd: Stradwick.

és Cath: Pordage.

Bárcsak e négy derék ember neve jobb helyesírással szerepelne itt!

De borítsunk fátlyat a barbár kísérletre, amellyel

the fastest coach which ran on this road in the golden age of coaching was Chaplin's Tally-ho, which was driven by Clements – the fine old coachman whom I have already mentioned, and whose interesting personal experiences given to myself I shall deal with when I get to Canterbury, where he lives. The Tally-ho used to run from the Spread Eagle in Gracechurch Street to Sittingbourne – forty miles – every day, including Sunday, and (as Mr. Stanley Harris tells all who will learn how their forefathers travelled in *The Coaching Age*) was largely patronized by the Kentish farmers, who could leave their homes at five or six o'clock on Sunday afternoon, get their night's rest – acrobatic, somewhat, I fear – and be on the spot for the early markets in London.

To get along on our way to Rochester the Dover Road (which is measured from the Surrey side of London Bridge) after going through New Cross, where in coaching days there was a turnpike, runs into Deptford, where there has been some history. For here, to begin with, in 1581, Elizabeth went on board Drake's ship, the Golden Hind, in which that greatest of English seamen had circumnavigated the globe. On board the Golden Hind the queen dined, and after dinner knighted the captain. I read that the ship was afterwards laid up in a yard here, and converted into a sort of dining-house for London visitors; in which case all I can say is that I hope that they recollected in

őseink hiszékeny embereket próbáltak rábeszélni a doveri utazásra! A postakocsik hőskorában a legsebesebb jármű, ami ezt az utat róttá, Chaplin Tally-ho nevű gyorskocsija volt. Ezt Clements hajtotta, akiről már volt szó, és akinek velem megosztott, érdekes tapasztalatait majd akkor összegzem, amikor Canterburybe érek, tudniillik ott lakott. A Tally-ho a Gracechurch Street-i Kitárt szárnyú sashoz címzett fogadótól indult mindennap, még vasárnap is, Sittingbourne felé, negyven mérföldnyire, és jobbára kenti parasztgazdák örömére, akik vasárnap délután négy és öt óra közt hátrahagyták otthonaikat, hogy az éjszakai pihenést, attól tartok, némileg akrobatikus módon a kocsin megejtve, már kora reggel a londoni piacon találják magukat. Minderről hű képet fest Mr. Stanley Harris *A postakocsik világa* című munkájában, felvilágosítva minden érdeklődőt, akit izgat, miként közlekedtek eleink.

A doveri utat Rochester felé a London Bridge Surrey felőli lábától mérik. Miután elhagyjuk New Crosst, ahol a postakocsik fénykorában vámsorompó állt, Deptfordba érünk, történetünk itt veszi kezdetét. Itt Erzsébet királynő is 'hajóra szállt' 1581-ben, Drake kapitány Aranyzarvas nevű hajójára, amelyen a valaha élt leghíresebb angol tengerész körbevitte a Földet. Az Aranyzarvas fedélzetén a királynő megvacsorázott, és vacsora után lovaggá

what sort of sanctuary of heroism they were dining and drank the health reverently of the great man who made English commerce possible, and so, indirectly, enabled them to pay the bill.

Eleven years after Elizabeth had dined at Deptford the greatest perhaps of our Elizabethan dramatists was killed here in a tavern brawl. The death of Christopher Marlowe at the age of thirty makes most of us wonder with Mr. Matthew Arnold at the prodigal way in which nature plays with the lives of the most gifted of her sons. As the author of *Doctor Faustus* however had permitted himself the licence of certain criticism quite uncalled for and extremely distasteful to the clergy, our view of his premature cutting off was not shared by his contemporaries. Beard, on the contrary, in his *Theatre of God's Judgments*, thus urbanely comments on Marlowe's death from his own dagger. "But see what a hooke the Lord put in the Nostrils of this barking dogge;" an effort in criticism which makes us hope that there are such things as literary amenities among us after all.

The poet's birth at Canterbury; his education there at the King's School, gives him to the Dover Road as perhaps its brightest ornament. When we are tired, it maybe, of erecting tablets to third-class authors (English and others), adorned with inscriptions which for unintelligibility would not misbecome the tomb of Cheops, it may occur to us that one of the greatest of

ütötte a kapitányt. Olvasom, hogy az esemény után a hajó a kikötőműhelyben horgonyzott mint egyfajta étterem a Londonból érkező vendégek számára, amihez csak annyit tennék hozzá: remélem, mindenki tisztában volt vele, a hősiesség micsoda szentélyében étkezik és iszik tisztelettel a nagy ember egészségére, aki elősegítette az angol kereskedelem fejlődését, és aki révén, közvetett módon, a kései fogyasztók fizetni tudják a számlát.

Tizenegy évvel azután, hogy a királynő Deptfordban vacsorázott, a legnagyobb Erzsébet-kori drámaköltő gyilkosság áldozata lett egy kocsmai verekezésben. Christopher Marlowe korai halála kapcsán, csupán harminc évet élt, eltöprenghetünk Matthew Arnolddal azon, milyen pazarlóan bánik a természet a tehetséggel. Ám mivel a *Doctor Faustus* szerzője kivívta maga ellen a papság kéretlen és elég ízetlen kritikáját, mai álláspontunkat, hogy túl korán érte utol a végzet, a kortársak nem osztották. Mr. Beard *Az isteni ítélet színháza* című munkájában finom modorban így vélekedik Marlowe saját töre által esett haláláról: "Vegyük észre, micsoda horgot akasztott az Úr e csahos kutya orrába!", amely megjegyzés kapcsán csak reménykedhetünk, hogy ma újra létezik nyájas irodalmi stílus.

Mégis, a doveri út talán legékesebb dísze, hogy a drámaköltő Canterburyben született és az ottani King's School falai közt nevelkedett. Ha majd

our poets is unrepresented in our pedantic Pantheon. Till which time comes Mr. Swinburne's fine eulogy will take the place of a bad statue. "This poet," he writes, "a poor scholar of humblest parentage lived to perfect the exquisite metre invented for narrative by Chaucer, giving it (to my ear at least) more of weight and depth, of force and fulness, than its founder had to give; he invented the highest and hardest form of English verse, the only instrument since found possible for our tragic or epic poetry; he created the modern tragic drama; and at the age of thirty he went

Where Orpheus and where Homer are.

Surely there are not more than two or three names in any literature which can be set above the poets of whom this is the least that can in simple truth be said. There is no record extant of his living likeness; if his country should ever bear men worthy to raise a statue or monument to his memory, he should stand before them with the head and eyes of an Apollo, looking homeward from earth into the sun: a face and figure, in the poet's own great phrase,

Like his desire, lift upward and divine."

To leave Marlowe for a while – and before leaving Deptford – it may not misbecome me to remark for the

belefáradunk, hogy harmadrangú angol vagy egyéb költőknek állítsunk emléktáblát olyan feliratokkal, ami még Kheopsz fáraó sírfeliratánál is érthetlenebb, könnyen lehet, egyszer eszünkbe jut, hogy egyik legnagyobb költőnk kimaradt a panteonból. De addig Swinburne dicshimnusa helyettesít egy ócska plakettet. "Költőnk azért született, írja, bár szerény körülmények között, hogy tökéletesítse azt a nagyszerű versritmust, melyet Chaucer megalkotott, és véleményem szerint több súlyt, mélységet és erőt adott hozzá, mint amennyit maga Chaucer adhatott. Létrehívta az angol nyelv legmagasabb és legnehezebb versformáját, az egyetlen eszközt, amely drámai vagy epikus költészetünket közvetíteni képes. Megteremtette a modern tragédiát, és harminc éves korában eltávozott

Oda, hol Orfeusz és Homérosz időz."

Igazából talán ha két vagy három név említhető bármely nemzet irodalmát tekintve, aki fölötte áll. Nem maradt fenn adatunk arról, hogy hozzá hasonló költő valaha élt volna körünkben, és ha majd valakit e nemzet érdemesnek ítél a feladatra, hogy emlékét szoborban megmintázza, apollói feje minden költőnk fölött, tekintete hazafelé, a földről a Napba nézzen: legyen amaz arc, alak, a költő saját szavaival, olyan, *"Mint a vágy, mely Istenhez felemel."*

benefit of those who still read Scott in an age which has turned aside after brazen images with feet of clay – that at Sayes Court – long since pulled down – are laid some of the most brilliant scenes in *Kenilworth*. It is here that Blount and Raleigh first appear in the pages of perhaps the finest historical novel in the world; it is here that Tressilian, milksoppy to the verge of nausea even for one of Scott's heroes, brings Wayland Smith to cure Sussex of Leicester's broth; it is to Sayes Court that Elizabeth herself comes when she is least expected, finds it watched like a beleaguered fort, and makes a rapid exit, "having brought confusion along with her, and leaving doubt and apprehension behind."

I confess that it does me good when in the course of these disjointed rambles along the great roads of England I can find some spot haunted by the, to me, charmed figures which throng the pages of the *Waverley Novels*. Hitherto I have not reaped much of a harvest of joy in this direction, it must be confessed; but Deptford has given me my first opportunity; and the Dover Road, a little further on, will give me my second; with which remark I think I may leave Deptford altogether, lamenting that all that can be seen of Sayes Court is now a parish workhouse which stands on its site; and marvelling at the imperial relaxation of Peter the Great who stayed here in 1698 (at the Court, not at the workhouse), and who was

Egy időre pihentessük Marlowe-t, de mielőtt elhagynánk Deptfordot, talán helyénvaló megjegyezni azok számára, akik manapság még olvassák Walter Scott műveit, egy olyan korban, amely sáros cipőjében elfordul rézbe metszett költői képeitől, hogy az azóta rég lebontott Sayes Court kastély kölcsönzött mintát a *Kenilworth* legpompásabb jeleneteihez. Blount és Raleigh itt tűnik fel először ebben a kitűnő történelmi regényben; a még Scott alakjai közt is émelygésig nyámnyila Tressilian itt veszi rá szolgáját, Wayland Smith-t, hogy Leicester grófját kigyógyítsa betegségéből. Sayes Courtra érkezik meg Erzsébet királynő, amikor a legkevésbé várják, és miután tapasztalja, hogy a kastélyt ostromlott erődként védik, gyorsan távozik, "kételkedést támasztva és felfordulást hagyva maga után."

Megvallom, híres angol utakon tett kóborlásaim során szívet melengető, ha a *Waverley*-regényeket benépesítő, számomra varázslatos alakok nyomára bukkanok. Eddig nem sok gyümölcsöt szedtem eme örömök kertjéből, ám első ízben az imént Deptford, majd egy kicsit később a doveri út jó alkalmat kínál, hogy a hiányosságot pótoljam. Deptfordot sajnálkozva hagyjuk magunk mögött: Sayes Courtból manapság csupán az egykori kastély oldalához csatolt plébániai szegényház látható. Elmerenghetünk a nagyúri kényelmen, amivel 1698-ban Nagy Pétert itt

wont to unbend a mind wearied with ship-building, by being driven through the world-famous hedges of the garden in a wheelbarrow.

Immediately beyond Deptford we come to Blackheath, seven miles from London Bridge, famous in these days for football matches, and for villas built for credulous people simple enough to believe in fine air as a remedy for that mysterious disease which, to quote the terrific advertisement, is "stealing upon us all." But the villas, I regret to say, in which these deluded persons seek for that health which passeth understanding, and can only be procured at the vendors of patent medicines, are by no means equal to the aristocratic residences for which Blackheath was once famous. The manners of their inhabitants are however much improved. At least I hope so. For Montague House, now pulled down, did not, I apprehend, shine conspicuously in this desirable respect. The reverse indeed was the case; Montague House having been, in the days I speak of, the residence of the unfortunate Queen Caroline, and the scene of the delicate investigation – which reminds me that I am on delicate ground. From the same house that delightful combination of the devil and the three graces, my Lord Chesterfield, wrote some of those amazing letters to his son. At Blackheath also lived, at intervals, the conqueror of Quebec, and from his villa here his remains were carried to Greenwich for burial.

elhalmozta az udvar, nem a szegényház. A cár, belefáradva a hajóépítésbe, hajlamot érzett rá, hogy a világhírű kastélypark sövényei közt egy taligán hordoztassa körbe magát.

Rögtön Deptford után Blackheath-be érkezünk, immár hét mérföldre a London Bridge-től. Blackheath manapság a futballról és naiv emberek építtette villáiról ismert: lakóik elhiszik, hogy a jó levegő gyógyír arra a titokzatos betegségre, ami a hirdetések szerint "mindannyiunkat észrevétlenül megfertőz." Ám a villák, fájdalom, ahol ezek a megtévesztett emberek az érthetetlen módon elvesztett egészség visszaszerzését remélik, ami igazából csak a szabadalmazott gyógyszerkészítmények kereskedői segítségével szerezhető vissza, köszönő viszonyban sem állnak azokkal a rezidenciákkal, amelyekről Blackheath egykor híres volt. Legalábbis így remélem. Hisz például a mára már lebontott Montague-ház, úgy érzékelem, nem csillogott kiválóságával eme kívánt vonatkozásban. Épp ellenkezőleg: a Montague-ház, azokban az időkben, amelyről itt szó van, Caroline királyné otthona és kényes vizsgálatok helyszíne volt, ami rögtön arra is emlékeztet, hogy síkos talajon járunk. Ugyanebből a házból írta fiának meghökkenítő leveleit Lord Chesterfield, az ördögből és a három gráciából összegyúrt személyiség. Időnként Blackheath-ben élt Quebec meghódítója, és innen kerültek földi

Besides a queen devoted to junketings, a letter-writing father, bent on directing his son to the deuce, and a great warrior, rebellion has in the good old days (when people who wanted a purse simply took one on the nearest common, without starting a subscription in the newspapers) – rebellion has raised its head on this celebrated spot; and it raised its head in the person of Wat Tyler, who was here in 1381 at the head of one hundred thousand other heads (which was wise of him seeing that he had previously cracked a poll-tax collector's head at Dartford, after drinking too much ale, I suppose, at the celebrated Bull Inn). Another rebel was here, at Blackheath, in 1497. Lord Audley to wit, who went through the somewhat aimless exercise of bringing troops all the way from Cornwall, pitching their tents, and immediately afterwards suffering defeat at the hands of Henry the Seventh.

Here we have found history enough in seven short miles from London – and yet not half the history which can be directly associated with Blackheath. For this celebrated spot occupied in the annals of England much the same sort of position apparently as Rotten Row occupies in the annals of contemporary fashion. It was the place where kings and ministers met casually on their way to or from London, and babbled of the weather, the price of corn, the latest hanging, the odds on the next bear-fight, the state of the unemployed, or any other kindred subject which might suggest itself to

maradványai a greenwichi temetőbe.

A mulatozásra hajlamos királyné és a fiát balszerencsébe hajszoló, harcos édesapa mellett a régi jó időkben, amikor még nem volt divat újsághirdetést feladni, ha valaki egy erszényt el akart venni a másiktól közterületen, lázongás is felütötte a fejét ezen az ünnepekt helyszínen. 1381-ben a lázadás feje, Wat Tyler, százezer ember élén állt meg itt, és részéről bölcs döntésnek bizonyult, hogy előzetesen, gondolom, a túlzott sörfogyasztás hevében, a dartfordi Bika fogadóban az adószedő fejét betörte. Egy másik rebellis, nevezetesen Lord Audley, 1497-ben járt Blackheath-ben. Némileg feleslegesen hajszolta seregét Cornwallból idáig, itt lesátoroztak, majd szinte azonnal vereséget szenvedtek VII. Henriktől.

Mindössze hét mérföldre Londontól már történelmi nyomokra bukkantunk, ám ez még csupán jelzi, milyen örökséggel dicsekedhet Blackheath. Hisz ünnepekt helyszínünk olyasmi szerepet tölt be az angol történelem évkönyveiben, mint amelyet a lovas korzózók Rotten Row-nak szánnak a mai divat szerint. Királyok és miniszterek találkoztak itt Londonból jövet vagy oda menet, és az időjárásról, a gabona áráról, a munkanélküliségről, az éppen aktuális kivégzési hírekről vagy a medveviadalk lehetséges kimeneteléről csevegtek, azaz mindenféle tárgyról, ami a középkori ember agyában szélcsendes napon a természet lágy ölén felmerülhet. IV. Henrik,

mediaeval brains, in an open space, where it was not too windy. Here then, to notice a few of such meetings, in 1400 Henry the Fourth met Manuel, Emperor of Constantinople, who came to ask for aid against the Sultan Bajazet; and sixteen years later the Emperor Sigismund was received here and conducted in state to Lambeth. Henry the Fifth, after one long triumphal procession the whole way from Dover, was met here on Blackheath by the mayor and five hundred citizens of London, and hailed Victor of Agincourt. The mayor and aldermen had "got them all on" on this occasion (I refer to their scarlet robes and red and white hoods), and were doubtless prepared, with the help of conduits running wine, pursuivants-at-arms, cloth of gold, and emblazoned trappings, to give the conquering hero the reception he deserved. But Henry on this occasion seems to have borne his honours with exemplary modesty; and whether he was surfeited by the sweets of a triumph which had already lasted sixty-four miles, or whether he was bilious from the Channel passage and a long ride on horseback, he nipped all the worthy mayor's preparations in the bud. In point of fact, according to Holinshed, "the king, like a grave and sober personage, and as one remembering from Whom all victories are sent, seemed little to regard such vaine pompe and shews as were in triumphant sort devised for his welcoming home from so prosperous a journie; insomuch that he would not suffer his helmet

példának okáért, itt találkozott 1400-ban Konstantinápoly császárával, Manuellel, aki Bajazet szultán elleni harcához igyekezett segítséget szerezni. Tizenhat évvel később Zsigmond királyt innen kísérték pompával Lambeth-be. V. Henrik dicsfénytől övezve masírozott Doverből Blackheath-be, továbbá a londoni főpolgármester ötszáz fős kíséretével itt fogadta az azincourt-i csata győztesét. A főpolgármester és a városatyák "felcicomázva", azaz skarlátvörös köpenyben, fejükön piros-fehér díszkalap, alaposan felkészültek a hős hódítót megillető fogadásra: hírnökökkel, aranybrokátos ruhában, címerdíszes lószerszámmal, szökőkútból folyó borral. Ám Henrik király ez alkalommal példás szerénységgel fogadta az ünneplést, és vagy azért, mert az édes dicsőség mámora a már megtett hatvannégy mérföld alatt csillapodott, vagy mert ingerlékeny lett a tengeri út és a hosszú lovaglás miatt, csirájában elfojtotta a polgármester ujjongását. Holinshed szavaival "a király józan, bölcs meggondolásból és jól tudván, Kinek köszönheti a győzelmet, kevésre értékelte a hiú pompát és teatralitást, amivel a sikeres útról hazatérőt fogadni tervezték. Oly kevésre, hogy még a sisakját sem engedte, hogy hordozzák előtte, melynek horpadásaiból a nép a kiállt ütésekre következtethetett volna, ahogy az ünnepi énekeket sem hallgatta meg, melyeket a lantosok a dicső

to be carried before him, whereby might have appeared to the people the blowes and dints that were to be seene in the same; neither would he suffer any ditties to be made and sung by minstrels of his glorious victorie, for that he would have the praise and thanks altogether given to God." A pious decision, but one which must have been extremely unsatisfactory to town councillors who had launched forth in the way of dress and decorations, and to the thousands of Londoners who had flocked out to Blackheath to see the show.

The next royalty I find on Blackheath is Henry the Eighth, whose name is constantly cropping up in Kent and Sussex, and curiously enough, generally in connection with one of his six wives whose appearance he from the first particularly abhorred. I refer to Anne of Cleves, whose sad fate should be a lasting warning to young ladies about to marry, of the danger of flattering portraits. It was here on Blackheath that the already muchly married king publicly received his fourth wife, with all due decency and decorum, having already made up his royal mind to put her away privately. For Henry on this occasion did not play fair; and though he pretended to Anne of Cleves herself that it was at this meeting on Blackheath that he had first seen her – in saying so, he said that which was not; for he had already privately inspected her at the Crown Inn at Rochester. It was on this occasion, it

győzelemről szerettek, mondván, minden dicséretet és hálát egyedül Isten érdemel." Jámbor elhatározás, bár a városvezetők szemében, akik a külső dekorációra oly nagy figyelmet fordítottak, kimondottan elfogadhatatlan, és csalódnia kellett a többeszernyi londoni zarándoknak is, akik a pompa reményében érkeztek Blackheath-be.

A következő király Blackheth-hez kötődő olvasmányaimban VIII. Henrik, egy sokat emlegetett név Kent és Sussex szerte, érdekes módon hat feleségéhez fűződő viszonya okán, bár asszonyai szellemétől, különösen a legelsőtől a király iszonyodott. Klevei Annára utalok, akinek szomorú sorsa minden házasság előtt álló fiatal hölgyet a hízgelő arcképek veszélyeire kell figyelmeztessen. Blackheath-ben történt, hogy a már többször házasságot kötött király negyedik feleségét illő tisztelettel fogadta a nyilvánosság előtt, bár uralkodói gondolatai közt már a hölgy titkos megsemmisítése motoszkált. Henrik ez alkalommal nem volt egyenes: elhitette Annával, hogy Blackheath-ben látta meg őt először, tehát hazudott, mert titokban már korábban a rochesteri Korona fogadóban szemrevételezte. Blackheath-ben történt, talán nem újdonság, hogy a rideg Tudor király sajnálatos módon örömeinek adott hangot a Jóistentől kapott bőséges ajándék láttán. Sok olyasmit mondott, amit itt nem közölhetünk, de a jelenlévőket megbotránkoztatta és maga Cromwell is

may be remembered, that the bluff Tudor gave way to a regrettable license of speech at first sight of the goods the gods had provided for him, and said many things unfit for publication; which shocked the onlookers, and made Cromwell put his hands to his head to feel if it was still on his shoulders.

It was not there long after. The match-maker expiated his unfortunate choice on Tower Hill; and Anne of Cleves was content to forego the dubious joys of married life for the possession of the several manors in Kent and Sussex that her grateful late lord bestowed upon her. The number of these manors exceeds belief, and at the same time gracefully gauges Henry's conception of the magnitude of the matrimonial peril past. Indeed, it seems to me that the king's brain must have been quite turned with delight at the retiring attitude of the Flanders lady; and that whenever he had nothing villainous on hand, and was disinclined for tennis, he gave Anne of Cleves a manor or two simply to while away the time.

But though on either of these great occasions that I have named, Blackheath must have been a sight worth seeing, it was in 1660 no doubt that the grandest of its historical pageants was to be seen: when the long reaction against Puritanism had suddenly triumphed, and all England went mad on a May morning at the Restoration of her exiled king; when through sixty-one miles as it were of conduits running wine, triumphal

a fejéhez kapott, hogy ellenőrizze, a nyakán van-e még.

Nem sokáig volt ott. A házasságszerző a Towerban fizetett a tévedésért, Klevei Anna pedig elviselte a házaseset kétséges örömeit néhány kastélyért, amiket hálás ura ráruházott Kent és Sussex területén. Ezen házak száma minden képzeletet felülmúl, és egyúttal jelzi, mennyire kockázatosnak vélte Henrik a házasságot. Csakugyan úgy tűnik, a király örömét lelte abban, ha németalföldi neje vidékre elvonul, és ha semmi hitványság nem kínálkozott és teniszezni sem volt kedve, Klevei Annának ajándékozott egy-két udvarházat, csak hogy agyonüsse az időt.

Jóllehet mind a két fentebb említett esemény alkalmával megérte volna Blackheath-ben járnunk, mégis minden kétséget kizáróan 1660 nyújtotta volna a történelmi színjátékok leggrandiózusabb példáját, amikor a puritanizmus elleni hosszú küzdelem végre sikerre vezetett, és egész Anglia lázban égett. Azon a májusi napon, amikor a száműzetésből hazatérő király újra elfoglalhatta trónját, amikor hatvanegy mérföldön át szökőkutakból folyt a bor, a diadalívekről, az utcák tornyairól hímzett faliszőnyegek lógtak, II. Károly, miután előző este még Rochesterben aludt, fivérei, York és Gloucester hercegeinek oldalán belovagolt Blackheath-be. Itt lelkes polgárok tömege köszöntötte őket. Volt, aki fekete bársony felöltőben, arany lánccal, mások arany

arches, gabled streets hung with tapestry – through battalions of citizens in various bands, some arrayed in coats of black velvet with gold chains, some in military suits of cloth of gold or silver – Charles, who had slept at Rochester the night before, rode on to Blackcath between his brothers, the Dukes of York and Gloucester.

And on Blackheath he saw on one side the stern array of the great army which he had seen last (and seen too much of) at Worcester; and on the other, according to Walter Scott, a very favourite family group, well known to readers of the Waverley Novels. In point of fact, Sir Henry Lee, of Ditchley, arrived at the uttermost limits of a noble old age, "having a complacent smile on his face and a tear swelling to his eye, as he saw the banners wave on in interminable succession, and heard the multitude shouting the long-silenced acclamation, God save King Charles!" And round the old man's chair stood a delightful group, it will be remembered, of all the pleasant characters of *Woodstock* – Colonel Everard and Alice, now his wife; Joceline Joliffe, of quarter-staff renown, and Mrs. Joceline Joliffe, née Phoebe; then Wildrake too, the incomparable of Squattlesea Mere, in the moist county of Lincoln, much given to singing "Rub-a-dub," and requesting the moon and stars to catch his hat. This morning he blazes in splendid apparel, but his eyes, I regret to say, have been washed with only a single cup

és ezüst katonai egyenruhában.

Megérkezővén Blackheath-be egyfelől egy szigorú, utoljára Worcesterben bevetett sereget látott maga körül, másfelől, legalábbis Walter Scott szerint, egy kedves családot, akiket a Waverly-regények olvasói jól ismerhetnek. A ditchley-i illetőségű, éltes korú nemes, Sir Henry Lee "arcán elégedett mosoly, a szeme sarkában egy könnycsepp ült, ahogy a zászlók végelethetetlen sorát nézte és hallotta a tömeg ujjongását, ami régóta tiltott volt: Isten óvja Károly királyt!" Az öreg széke körül elragadó társaság ácsorgott: a *Woodstock* című regény lapjairól ismert Colonel Everard ezredes és neje, Alice; Joceline Joliffe, botvívásban bajnok valamint Mrs. Joceline Joliffe, született Phoebe; azután a párás Lincoln-megyei faluból, Squattlesea Mere-ből érkezett Wildrake, aki a kedvenc nótáját dúdolgatta, miszerint kéri a holdat és a csillagokat, hogy kapják el a kalapját. Ezen a délelőttön ragyogó díszbe öltözött, ámbár röstellem bevallani, szemei az édes fehér bortól csillognak. Utoljára, de nem utolsó sorban itt van a farkaskutya, Beavis, az ő tekintete is elhomályosult, izületei rozsdásak, korábbi önmaga megcsúfolása csupán, de a mestere iránt érzett ösztönös imádat meg nem kopott.

Feljegyezték, hogy amikor Károly az őt körülvevő éljenző harsonák, napfénytől csillogó kardok, tollbokrétás és aranybrokátos integetők tömegében e

of canary. And last, but not least, Beavis, the wolfhound, dim also as to his eyes, stiff as to his joints, a ruin of his former self, but having lost none of his instinctive fondness for his master.

It will be remembered that when Charles from the midst of a maze of pursuivants and trumpeters, and plumes and cloth of gold, and waving standards and swords gleaming in the sunlight, saw this group, he had the tact to remember it, the urbanity to dismount, prevent Sir Henry Lee from rising, and ask for his blessing. Having duly received which, the king went on to London, and his very faithful servant, having seen the desire of his eyes, was gathered to his fathers.

After Blackheath and Scott (so literary is this part of the Dover Road) comes Shooter's Hill and Dickens. And Dickens is the veritable genius of the road. His memory burns by the way – as all but the wicked man who has not read *Pickwick* and *David Copperfield* will remember – and indeed *A Tale of Two Cities*. For in the second chapter of that wonderful book the very spirit of the Dover Road in George the Third's time is caught as if by magic. Who (having eyes) cannot see "the Dover Road on a Friday night late in November in the year of our Lord one thousand seven hundred and seventy-five – the Dover Road, lying beyond the Dover Mail, as it lumbered up Shooter's Hill"? The coachman (whose name was Tom) towelling the tired horses – especially the near leader, much given it will be

csoportot észrevette, volt oly kegyes, hogy a nyeregből leszállva megelőzte Sir Henryt, hogy ne kelljen neki ültéből felkelnie, és a bölcs öreg áldását kérte. Azután, hogy kívánsága teljesült, a király folytatta útját Londonba, hűséges szolgája pedig, látván ura szemében a tüzet, megtért atyáihoz.

Blackheath és Walter Scott után következik Shooter's Hill és Charles Dickens: a doveri út ezen szakasza nem szűkölködik irodalmi vonatkozásokban. Dickens igazolhatóan az út géniusza. Emléke perzsel errefelé, amit csak azok az elvetemültek nem ismernek fel, akik nem olvasták a *Copperfield Dávidot* és a *Pickwick Klubot*. Vagy a *Két város regéjét*. Ez utóbbi csodálatos könyv második fejezete a III. György korabeli doveri út szellemét mesterien jeleníti meg. Akinek szeme van, maga előtt látja, "a doveri utat egy késő novemberi, péntek estén, az Úr 1775. évében, ahogy a Shooter's Hill előtti kapaszkodón baktató postakocsit követjük." Tom, a hajtó a fáradt lovakat páholja, főként a jobbkez felőli vezérlovat, amely a fejét rázza, mintha kétségbe vonná, hogy ezen az emelkedőn lehetséges felkapaszkodni. Az utasok, köztük a Telson's banktól Mr. Jarvis Lorry, plédékbe burkolózva és egymásra bizalmatlan pillantásokat vetve az út menti latyakban a kocsi mellett vánszorognak. Gőzölgő pára csap fel a völgyekből. Amikor a kocsis megtudja a pontos időt, "tizenegy óra múlt tíz perccel", felsóhajt:

remembered to shaking its head and everything upon it, as it were denying that the coach could be got up the hill at all. The passengers wrapped up in rugs and in a mortal distrust of each other, trudge through the slush by the coach's side – Mr. Jarvis Lorry, of Telson's bank, among them. A steaming mist rises out of all the hollows; the hour is "ten minutes, good, past Eleven" – learning which the coachman remarks, "My blood!" and then, "Tst! Yah! Get on with you!" The last burst carries the Mail to the top of the Hill. Then comes some dialogue often heard on the old coaching roads when George the Third was king. The passengers are in the act of re-entering the coach.

"Tst! Joe!" cried the coachman in a warning voice, looking down from his box.

"What do you say, Tom?"

They both listened.

"I say a horse at a canter coming up, Joe."

"I say a horse at a gallop, Tom," returned the guard, leaving his hold of the door, and mounting nimbly to his seat. "Gentlemen, in the king's name all of you." With this hurried adjuration, he cocked his blunderbuss, and stood on the defensive.

Then to the Dover Mail as it stood on the top of Shooter's Hill entered Mr. Jerry Cruncher; remarkable for his leaning towards pursuits of an agricultural character, carried on in churchyards at one in the morning with the assistance of a sack, a crowbar of

"A véremet szívják!", majd felkiált: "Gyí! Gyerünk előre!" Utóbb a postakocsi eléri a hegytetőt. Ezt követi egy párbeszéd, amely III. György korában gyakran elhangzott az utakon, míg az utasok visszaszálltak a kocsiba.

– Hej, Joe! – kiált a kocsis figyelmeztetőleg és a letekint bakról.

– Mit szólsz hozzá, Tom?

Hallgatnak mindketten.

– Szerintem amott egy ló könnyű vágóban jön fel a dombra, Joe.

– Szerintem galoppban, Tom – válaszol a kíséző és elengedi a kocsiajtót, majd fűgén felmászik a bakra. – Uccu neki, uram! A király nevében!

Ezzel az ünnepélyes fohással felhúzza flintáját és elfoglalja a védállást.

A Shooter's Hill tetején a doveri postakocsiba beszáll Mr. Jerry Cruncher. Ókelme kedveli a sírkerti földmunkát, amit kora hajnalban egy kényelmes méretű zsák, feszítővas, kötél, lánc és egyéb, úgymond, horgászati eszközök segítségével gyakorol. Otthon felesége térdre rogyva azért imádkozik, hogy a vajaskenyér vétessék el egyetlen gyermeke szájától. Ezúttal azonban Mr. Cruncher nem úzi hullarabló mesterségét, bár Mr. Lorry sóhaja, "Visszatértünk az életbe!" (szinte válaszként arra a levélre, amellyel az öreg Jerry útra kelt), nyugtalanítóan cseng a fülében.

Ki ne emlékezne eme részletekre? Ki ne olvasná

convenient size, a rope and chain, and other fishing tackle of that nature; remarkable also, on his domestic side, for a wife much given to flopping herself down and praying that the bread and butter might be snatched out of the mouth of her only child. Mr. Cruncher was not on a body-snatching expedition on this occasion however; though Mr. Lorry's answer "Recalled to life" – a verbal answer to the letter of which Jerry was bearer – struck him as ominous decidedly.

Who does not remember all these things? Who has not read them again and again? I declare that I think this second chapter of *A Tale of Two Cities* a picture of the old coaching days more perfect than any that has been painted. Every detail is there in three pages. Every colour, every suggestion, from "the mildewy inside of the old Mail, with its damp and dirty straw, its disagreeable smell, and its obscurity," to the guard's armchest where the blunderbuss lay recondite; to that smaller chest too in which there were a few smith's tools, a couple of torches, and a tinder-box. "For he was furnished with such completeness that if the coach lamps had been blown and stormed out, which did occasionally happen, he had only to shut himself up inside, keep the flint and steel sparks well off the straw, and get a light with tolerable safety and ease (if he were lucky) in five minutes." I can see the passengers hiding their watches and purses in their

szívesen ezen oldalakat újra és újra? Határozottan állítom, hogy a *Két város regéjének* második fejezete hívebben ábrázolja a hintós világ egykori napjait, mint bármely valóságos festmény. Minden részletet három oldalban összegez: minden színt, minden utalást. "A kocsibelső homályát, az ázott törek penészes szagát," a puskatartót, ahova a kísérő mordályát rejti, vagy egy kisebb rekeszt, ahol a kovácsmesterség szerszámait, pár fáklyát és a taplós dobozt tárolják. Ez a zug oly tökéletes elrendezésnek örvend, hogy abban az esetben, ha a kocsilámpa kialszik a viharos szélben, ami időnként megtörtént, a kísérő ide befészkelheti magát, és ha szerencséje van, öt perc alatt viszonylag könnyen és biztonsággal tüzet csíhol, a szikrázó kovakövet gondosan távol tartva a szalmától." Magam előtt látom, ahogy az utasok, félelmükben, hátha a futár, aki az imént megállította a kocsit, valójában útonálló, az órájukat és erszényüket a csizmaszárba rejtik, a szívük dobbanása szinte hallható és a fújtató lovak apró rázkódást közvetítenek a kocsi felé, amely maga is mintha nyögne az erőfeszítéstől. A képzelt veszély elmúltával, ha csakugyan Mr. Jarvis Lorry mellett ülünk a doveri postakocsiban, lassan vegyük elő erszényünket a csizmaszárból és hagyjuk magunk mögött Welling, Bexley Heath és Crayford településeit, hogy immár megérkezve a dartfordi Bika fogadóhoz kényelmesen elfogyaszthassunk egy italt a

boots (still fearful that the messenger who had stopped the Mail was a highwayman), their hearts beating loud enough to be heard, and the panting of the horses communicating a tremulous motion to the coach – as if it too were in a state of agitation. Which fancied peril passed – if we had been in the Dover Mail on that memorable night with Mr. Jarvis Lorry – we should have probably taken our watches gradually out of our boots as we passed Welling, Bexley Heath, and Crayford, in order that on arrival at the Bull Inn at Dartford, we might walk to the bar comfortably to take a drink.

And the Bull at Dartford looks, at the present time of speaking, much as it must have done to the passengers by the Dover Mail in 1775. It is indeed one of the finest inns on the Dover Road. Here at the Bull at Dartford we have a galleried courtyard (not however rendered more interesting to artistic eyes by the addition of a glass roof, under which local corndealers try to get the best of a bargain). We have also the low archway decorated with game suspended, the kitchen on one side, the bar on the other, and a general atmosphere of deliberate travelling and sleepy comfort. Also a reminiscence of antiquity – for the Bull, according to local legend and Mr. Harrison Ainsworth, was a flourishing concern five centuries ago. In front of the old house the impetuous Wat Tyler began his historical record in the fifth year of Richard

söntésnél.

A dartfordi Bika fogadó, amikor e sorokat írjuk, még nagyjából ugyanúgy fest, mint a doveri postakocsi utasainak szemében 1775-ben. Minden bizonnyal ez az egyik legpompásabb fogadó a doveri úton. Itt, a dartfordi Bikában árkádos udvar fogad, szemet gyönyörködtető üvegtetővel, ami alatt a helyi gabonaárusok alkudoznak. Az alacsony boltívet felfüggesztett vadmadarak díszítik, egyik oldalon a konyha, a söntés a másikon, és a légkört belengi a ráérős utazók álmos kényelme. A Bika nagy múltra tekint vissza; egy helyi legenda és Mr. Harrison Ainsworth szerint már öt évszázaddal ezelőtt is virágzó intézmény volt. Az öreg épület előtt történt, hogy a zabolátlan Wat Tyler történelmi rekordot kezdett írni: II. Richárd uralkodásának ötödik évében ámuló tömeg előtt megcáfolhatatlanul bebizonyította, hogy az adószedőnek van agyveleje. *coram populo*, azaz a tömeg jelenlétében, a pázsitra loccsantotta. A régi fogadó előtt e szívderítő napok után is zajlott a történelem. Az utolsó jelenet talán 1822-re tehető. Ekkor történt, hogy az árkád előtt ácsorgó delizsánszban fenségesen elpilledő IV. Györgynek kellemetlen meglepetésben volt része. Egy tímár, név szerint Calligan, akiről többet nem tudunk, hirtelen udvariatlanul bedugta a fejét a hintó ablakán és dörgő hangon felkiáltott: "Te, gyilkos!" Ezzel arra utalt, hogy a király nemrégiben elintézte Caroline

the Second by incontestably demonstrating to an incredulous crowd that the local poll-tax collector had brains. In truth he spread them *coram populo* upon the Green. Much history has passed in front of the old inn of course since those exhilarating days; in 1822 perhaps scene the last. For then while the great Fourth George was majestically reposing in his royal post-chaise in front of the old archway he experienced an unpleasant surprise. A very ungentlemanly man named Calligan, a working currier who ought to have known better, suddenly projected his head into the carriage window, and observed in a voice of thunder, "You're a murderer!" an historical allusion to the king's late treatment of Queen Caroline, which made the royal widower "sit up." Upon which a bystander named Morris knocked the personal currier down, and the window of the postchaise was pulled up, and the post-boy told to drive on as quickly as possible.

But I cannot leave Dartford without visiting Place House, a delightful record of the Middle Ages, standing in immediate juxtaposition to an iron foundry and a railway station, and approached by a narrow lane rich in black mud. We are indebted for Place House, as well as for much that is picturesque in England, to the monks – or rather in this case (I beg the ladies' pardon) to the nuns. For the house, founded by Edward the Third, was a priory of Augustinians to which all the noble ladies in Kent, who had discovered

királynét. A felkiáltásra a királyi özvegy fekvő helyzetéből "felegyenesedett". Ebben a pillanatban egy járókelő, név szerint Morris, leütötte a kéretlen tímárt, a kocsi ablakát felhúzták és a lovász felszólítatott, hogy hajtson el, amilyen gyorsan csak tud.

De nem inthetünk búcsút Dartfordnak anélkül, hogy meglátogatnánk a középkor óta csodásan megőrzött Place-házat, ami közvetlenül a vasöntöde és a vasúti megálló mellett áll, és fekete sárban gazdag úton érhető el. A Place-házért csakúgy, mint megannyi angliai látványosságért a szerzetes barátoknak, pontosabban, elnézést, hölgyeim, a szerzetes nővéreknek tartozunk hálával. Hisz a III. Eduárd alapította ház korábban ágostonos rendházként működött, ahova, felfedezvén, hogy a világ egy darab krumplit sem ér, Kent grófság minden nemes asszonya elzarándokolt, hogy az unalmas nagyvilág élményeit kipihenje. A rend feloszlatását követően VIII. Henrik kívánatos rezidenciát sejtett a házban Klevei Anna számára. A Place-ház egyike volt az első udvarházaknak, amelyet a kevésbé házastársként, mint inkább hozománnyal elátott hölgyként kezelt királyné ajándékkal kapott. A későbbiekben a ház még többször is ajándék tárgya lett. I. Jakab, például, Robert Cecilnek adományozta, cserébe a Theobald-házért, a Stuart-király Nábót szőlőjéért, ám itt a ház jeles napjai véget is érnek,

that life is not worth a potato, retired serenely from a tedious world. After the dissolution, Henry the Eighth saw in it a desirable residence for Anne of Cleves – Place House indeed was one of the first manors granted to this little-married but much dowered lady. In after times the manor was given with many others by James the First to Robert Cecil, in exchange for Theobalds (the Stuart king's Naboth's vineyard), and here its history ends; but it is a charming place to feast the eyes upon still, and is best looked at from the farmyard.

There is nothing much now to see or describe in the eight miles which separate Dartford from Gravesend. Cardinal Wolsey however was down this part of the Dover Road in 1527, with his usual Brobdingnagian retinue. The cardinal in his prosperous days must have been a deuce of a person to ask to one's country-house – as Sir John Wilshyre, of Stone Place, discovered on this identical occasion. For Stone Place was not big enough for Wolsey's nine hundred followers, and so most of them had to put up at Dartford, and Sir John had to pay the bill.

People now go to Gravesend to embark on the P. and O. steamers for the uttermost parts of the earth, and so it is still a busy place. But it was always busy even in the old times, and was then additionally picturesque. At Gravesend distinguished visitors to London made up their minds as to whether they would

jöllehet, még ma is kellemes pillantást vehetünk rá, főleg a szérűskert felől.

Ugyanakkor nem sok említésre méltó látnivaló kíséri utunkat a Dartford és Gravesend közti nyolc mérföldes szakaszon. Wolsey bíboros 1527-ben járt itt doveri útja során, a szokott módon, nagy számú kísérettel. Fénykorában a bíboros minden bizonnyal a vidéki udvarházak forrón áhított látogatója volt, ahogy Sir John Wilshyre is roppantul örülhetett a vendég Stone Place-i látogatásának a fent említett évben, azonban Stone Place nem volt elég tágas, hogy Wolsey kilencszáz kísérőjét befogadja, ezért a látogatók nagyobb részét Dartfordban szállásolták el, ám a számlát Sir John volt köteles rendezni.

Gravesend még ma is népszerű. Sokan itt szállnak hajóra; a P&O társaság gőzöse a világ legkülönbözőbb pontjaira szállít utasokat. A hely régen is nagy népszerűségnek örvendett, ráadásul akkor még látványos is volt. Gravesendben az egykori úriember elgondolkodhatott azon, hogy vajon a folyón vagy a doveri úton utazzon tovább Londonba. Ha a folyó mellett döntött, ragyogó látványban részesült:

"A tiszta vizű Temzét zöld kertek szegélyezték."

A 16. században és Mr. William Morris szerint. A mai főpolgármesteri karneválok, attól tartok, nem jelenítik meg hüen azt a pompás, folyó menti képet,

approach the capital by the river or the Dover Road. And if they decided on the river, there was generally a gorgeous sight to be witnessed on

"The clear Thames bordered by its gardens green"

– the Thames that is to say of the sixteenth century, and Mr. William Morris. The present Lord Mayors' Shows give us no conception, I fear, of the gorgeous processions which attended the passage of distinguished visitors up the river in the days when the Thames looked as Mr. Morris has described it, and the Lord Mayor of London was the important personage that French dramatists still believe him to be. Cardinal Pole came by this route on his return from exile, and the Poet Laureate in *Queen Mary* has put a fine passage into his mouth descriptive of his experience. With "royal barges" however, "thrones of purple on decks," "silver crosses sparkling before prows," "ripples twinkling in their diamond dance," "boats as glowing gay as regal gardens," we have

amelyet Mr. Morris leír,⁴ amikor még magas személyiségek hajóztak fel a Temzén, és a főpolgármesteri cím olyan jelentős megbízatás volt, hogy francia drámaköltők emlékeztek meg róla. Pole érsek ezen az útvonalon érkezett vissza a száműzetésből; koszorús költőnk szép szavakat ad a szájába, ahogy a *Queen Mary*ben leírja az élményt.⁵ "Királyi dereglyék", "bíbor színű, fedélzeti trón", "csillogó, ezüst kereszték a hajóorrban", "táncoló gyémánt vízfodrok" és "fejedelmi kertként tündöklő hajók" – mit kezdünk most ezekkel? Induljunk inkább tovább Gad's Hillen át!

Itt rejti el Hal herceg Falstaff lovát, amitől tulajdonosa "megdermedt, mint az enyvezett bársony."⁶ Itt beszélnek rá Falstaffot lelketlen társai, hogy tapassa fülét az útra, hátha hallja már az utazók lépteit, amit ő visszautasít, hacsak ígéretet nem kap, hogy majd valaki felsegíti. Itt nevezi a herceg Falstaffot, egyéb piszkálódó jelzők mellett, haspóknak. Itt rabolják el az utasok államkincstári pénzét, hogy azt királyi fegyverekre fordítsák, és

⁴A ma is évente megrendezésre kerülő, díszhintós főpolgármesteri karneválok elődje a notabilitások Temzén történő felvonulása volt. Az idézet William Morris *The Earthly Paradise* című hosszú, elbeszélő költeményének Prológusából való.

⁵Utalás Lord Alfred Tennyson verses drámájára.

⁶Shakespeare IV. Henrik király című drámájának cselekményére utal. A darab első részének Második felvonásában, a 2. jelenetben, Poinz (nem Hal herceg: IV. Henrik legidősebb fiának, a későbbi V. Henriknek beceneve) Falstaff lovát elrejtja az erdőben, hogy megtréfálja a kövér, elpuhult Falstaffot, aki irtózik a gyalogúttól. Lévy József fordításában: "Falstaff lovát eltávolítottam s maga itt nyiszorog már, mint egy kikeményített bársony."

nothing to do, so had better get on to Rochester via Gad's Hill.

Here Falstaff's horse was removed by Prince Hal, an operation which caused its owner to "fret like gummed velvet." Here he was desired by his unfeeling companion to lie down and lay his ear close to the ground in order that he might hear the tread of travellers – a formality which he declined to comply with, unless somebody promised to help him up. Here he was called opprobrious names – "Fat Guts" amongst others. Here he robbed the travellers who were carrying money to the king's exchequer, in order that he might divert it to the King's Arms. And here he was robbed of what he had robbed by his graceless confederates childishly bent on a practical joke.

Here too, from his house on Gad's Hill (and a very hideous house it is), Charles Dickens, having a full view of the scene of this Shakesporean interlude, gave novel after wonderful novel to an astonished world, which was never sated with a humour and an observation of life which were indeed Shakesporean; but kept craving and calling for more, and for more – till the magician's brain was hurt, and the magic pen began to move painfully and with labour, and the chair on Gad's Hill was found one June morning to be empty for ever.

I remember the shock of that announcement well. It was as if some pulse in the nation's heart had stopped

arcátlan cinkostársai itt tréfálják meg a herceget: a szerzett pénzt ellopják tőle.

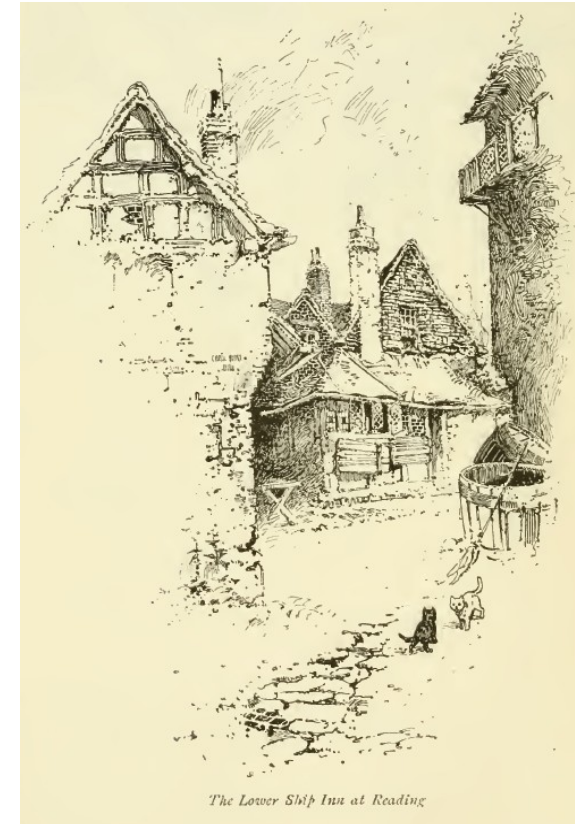
Charles Dickens Gad's Hill-i házából – egy otromba házról beszélünk – a Shakespeare-i jelenet helyszíne még épp belátható. A regényíró itt írta csodásnál csodásabb műveit az elbűvölt közönség örömeire, akik nem fáradtak bele a Shakespeare-hez fogható éleslátás és humor olvasásába, sőt: mindig csak többre vágytak, egészen addig, míg a varázsló belesérült az alkotásba, varázstolla kezdett vánszorogva írni, és a Gad's Hill-i házban a karosszék egy júniusi reggelen végleg megüresedett.

Jól emlékszem megdöbbenésemre a hír hallatán. Úgy éreztem magam, mintha a nemzet szívverése állt volna le. Mintha a megtestesült öröm tűnt volna el a világból, és csend ereszkedne le ott, ahol korábban isteni nevetés hangzott. Így érezhettek a franciák, gondolom, amikor Rabelais meghalt; Rabelais, aki megtanította a szerzetesek alól felszabadult világot a táncra. Hasonlóképpen mi angolok, amikor Swift vagy Fielding távozott. Vagy Sterne, akit annyian kikezdték, mások mellett Coleridge és Thackeray, mégis: kortársai közt ő volt a legmélyebb gondolkodású félreértett szerző. Igen, általános vélekedés volt, hogy Dickens halálával az angol irodalom pótolhatatlan veszteséget szenvedett, és az elmúlt évek ezt a feltevést csak bebizonyították. Manapság mosoly helyett tárgyilagosságot,

beating. There was as it were a feeling that some great embodied joy had left the world, and silence had fallen on places of divine laughter. So men must have felt, I think, when Rabelais died – Rabelais, the man who first taught a monk-ridden world how to shake its sides: so men must have felt, I think, when the day destined for the departure came to Swift and Fielding and Sterne – Sterne so much maligned by Coleridge and Thackeray and others, yet of all his contemporaries the most profound, the most misunderstood. Yes, the feeling was general, I think, that English literature had suffered an irremediable loss by Dickens's death; and time has confirmed the fear. We have abandoned laughter in these days for documentary evidence, psychology, realism, and other prescriptions for sleep, and have entered on a literary era which has lost all touch and sympathy with Dickens, and is indeed divinely dull.

The above may appear perhaps in a coaching article, a literary digression, but it is in truth but a resurrection pie of thoughts which occurred to me – and would occur to any real lover of Dickens – in the course of that two mile seven furlong walk on the Dover Road between Gad's Hill and Rochester, which the great author used to cover nearly every other day of his life. For Rochester is as closely associated with Dickens as Chaucer is with Canterbury, or Shakespeare with Stratford-on-Avon. In that great

realizmust, pszichológiát és egyéb ördögűzést használunk altató gyanánt, és olyan korba léptünk, amely minden rokonságot elvesztett Dickensszel: egy mennyeien unalmas korba.

A fenti fejtegetéssel egy hintókról szóló írásban úgy tűnhet, elkalandozom a tárgytól, ám ezek a

cycle of imaginative prose beginning with the *Pickwick Papers* and ending with *Edwin Drood*, Rochester is written almost on the first page, and almost upon the last. Is it a wonder then that in the picturesquely beautiful old town reminiscences of the departed genius should haunt one at every step?

"The principal productions of Rochester," wrote Mr. Pickwick, "appear to be soldiers, sailors, Jews, chalk, shrimps, officers, and dockyard men." But I think the description is truer of the three other towns of Strood, Chatham, and New Brompton, which are included in the category; for when I was at Rochester I saw few of these articles of commerce, and nothing whatever I am bound to say of the historic conviviality of the military. But I saw the cathedral and the castle, which are both fine, especially the castle; and I heard as it were in the air the voice of the immortal Jingle observing, "Glorious pile – frowning walls – tottering arches – dark nooks – crumbling staircases – old cathedral too – earthy smell – pilgrims' feet worn away the old steps – confessionals like money-takers' boxes at the theatre;" after which I looked at the bridge over which David Copperfield saw himself coming as evening closed in footsore and tired, and eating the bread that he had bought for supper; after which I went to the Bull and Victoria Hotel and had supper myself.

"Good house – nice beds," according to Mr. Jingle,

rendezetlen gondolatok – bárki, aki szereti Dickenst, hasonlóan vélekedne – a három mérföldes gyalogúton jutottak eszembe, Gad's Hill és Rochester között, amely szakaszát a doveri útnak a halhatatlan szerző is szinte nap mint nap megtette. Rochester nagyjából úgy félmjelzi Dickenst, mint Canterbury Chaucert vagy Stratford Shakespeare-t. A *Pickwick Klubbal* kezdődő és *Edwin Drooddal*⁷ véget érő képzeletbeli prózafolyam első és utolsó oldala Rochester. Csodálkozhatunk-e hát, ha ebben a lenyűgöző szépségű öreg városban minden léptünket a néhai génusz emléke szellemként kíséri?

"Rochester alkotóelemei – írja Mr. Pickwick –, úgy tűnik, katonák, tengerészek, zsidók, mészköpor, garnélarák, tiszték és dokkmunkások." Ám a leírás a három közeli városra, Stroodra, Chathamra és New Bromptonra inkább jellemző, mert amikor Rochesterben jártam, nagyon kevés nyomát láttam a fenti kereskedelmi áruknak, a katonaság hagyományos jókedélyéről pedig nem vagyok hajlandó nyilatkozni. De láttam a székesegyházat és a várat, amik szépek, különösen a vár, és szinte hallottam a halhatatlan Jingle áradozását: "káprázatos épületsoport: koszlott falak, düledező boltívek, sötét zugok, roskatag feljáró, öreg katedrális, földszag, zarándokok koptatta lépcsőfokok és a gyóntató fulke olyan, mint egy színházi pénztár."⁸ Aztán megnéztem

⁷Dickens befejezetlen regénye 1870-ből.

who however did not put up here himself, if my memory serves me, but he dined with the Pickwickians and recommended broiled fowl and mushrooms – if he might be permitted to dictate. But why prolong the description of that immortal night? It is sufficient to say that at the Bull – which is as fine a specimen of the inn of old days as I have seen on my travels – everything connected with the stay of the Pickwickians is preserved and cherished as the apple of his eye by the courteous and cultivated proprietor. All is shown to those who are interested and reverent. The long room where the ball took place, "with crimson covered benches and wax candles in glass chandeliers; the elevated den in which the musicians were securely confined;" the corner of the staircase where the indignant Slammer met the victorious Jingle returning after escorting Mrs. Budger to her carriage, and said "Sir! ' in an awful voice, producing a card; the bedroom of Winkle "inside that of Mr. Tupman's," an arrangement which enabled Mr. Jingle to restore his borrowed plumage "unbeknownst" at the conclusion of the ball. All the first part of Pickwick is to be seen I say at the Bull and Victoria – with surroundings eloquent of the old-world past; and which the author has in some other of his works thus graphically described: "A famous inn! The hall a very grove of dead game, and dangling joints of mutton; and in one corner

a hidat, ahol Copperfield Dávid fáradtan lépkedett, lábát feltörte a cipő, és a vacsorára szerzett kenyeret majszolta. Ezután még ellátogattam a Bull & Victoria Hotelba és magam is megvacsoráztam.

Mr. Jingle szerint "jó a fogadó, kényelmesek az ágyak", ő azonban nem szállt meg itt, ha az emlékezetem nem csal, de a Pickwick Klub tagjaival vacsorázott és a főtt szárnyast javasolta gombával. Ha egyáltalán volt beleszólása. De ne halogassuk tovább ama halhatatlan este felidézését! Annyit rögtön elárulhatunk, hogy e fogadónál, amely felveszi a versenyt az útjaim során felkeresett bármelyik régi intézménnyel, minden, ami a Pickwick Klub itt tartózkodásához köthető, az udvarias és művelt tulajdonos szívügye. A tisztelettudó érdeklődőnek mindent megmutatnak. A tánctermet, "karmazsinvörös bútoraival, a gyertyavilágítású üvegcsillárokat, az emelvényt, ahol a zenészeket különítették el." Az emeleti feljáró szegletét, ahol a győzedelmes Jingle, miután Mrs. Budgert a hintójához kísérte, Slammerrel találkozott, amaz mérgesen biccentett és átnyújtotta a névjegyét. Winkle hálósobáját, ahol Mr. Tupman "úgy intézi, hogy Mr. Jingle titokban" lecserélhesse az öltönyét az estély végeztével. Mondom, a regény első fejezetei a Bull & Victoria fogadóban felidézhetőek. A környezet ékesen mintázza a régi jó világot, amelyet a szerző

⁸Alfred Jingle a Pickwick Klub sarlatán szereplője.

an illustrious larder, with glass doors developing cold fowls and noble joints. And tarts wherein the raspberry jam coyly withdrew itself, as such a precious creature should, behind a lattice work of pastry."

But to leave the Bull and *Pickwick* (for the Bull is not the only inn in Rochester to be described, nor is the History of *Pickwick* by any manner of means its only history) – the Crown, which stands at the foot of the bridge, is a modern house now, but it is built on the site of a venerable place with gables and barge boards, which stood in 1390, and was pulled down (without a drawing having been made of it, it is needless to remark) so late only as 1863. A portion of the original stable still stands, which is a remarkably interesting fact, since it was here that that scene with the carriers took place in *Henry IV.*, Act II., Scene I, which was an introduction to the robbery on Gad's Hill. To the Crown in its old shape came as visitor Henry the Eighth to have a private peep at Anne of Cleves. He came; he saw; he pronounced her a Flanders mare. He departed, using strange words.

The White Hart, another inn at Rochester almost opposite the Bull and Victoria, now presents the appearance of a small public-house; but it can boast some antiquity in its way, having been built in the reign of Richard the Second, and in 1667 sheltered the inquisitive head of Mr. Samuel Pepys – an incident which, remembering that Samuel was no enemy of

egy másik munkájában így jelenít meg: "Híres fogadó! Az előcsarnokot kitömött állatok és kiakasztott ürücomb díszítik, míg egy sarokban egy üvegvitrintes, kitűnő kamraszekrény áll, benne hideg szárnyasok, nemes falatok. A gyümölcslepény tetején a málnaíz szemérmesen az édestészta rostélya mögé húzódik, ahogy ilyen becses alkotóelemhez illik."

De intsünk búcsút e fogadónak, hisz nem a Bull az egyetlen Rochesterben, és a *Pickwick Klub* sem az egyetlen történeti forrásunk. A Korona, például, a híd lábánál manapság egy modern épület, de a helyén már 1390-ben is tornyos, védoromzatú ház állt; 1863-ban bontották le, mondanom se kell, anélkül, hogy valaki lerajzolta volna. Az eredeti istálló egy része, meglepő módon, még megvan; itt játszódik a *IV. Henrik* futár-jelenete (Második felvonás, 1. jelenet), amely egyben felvezeti a Gad's Hill-i rablást. Az egykori Koronát kereste fel VIII. Henrik, hogy Klevei Annára szemet vessen. Jött, látott és furcsa szavakat dünnyögve távozott: a hölgyet Flandria kancájának nevezte.

Egy másik rochesteri fogadó, a Fehér Szarvas – majdnem szemben a Bull & Victoria – ma egy kisebb pub benyomását kelti, de a maga módján ez is dicsekedhet némi múlttal: 1667-ben épült, II. Richárd uralkodása idején, és az örökké kíváncsi Mr. Samuel Pepys számára is menedéket nyújtott. Ha figyelembe vesszük, hogy Samuel nem volt ellensége a jó életnek,

good cheer, makes it probable that in those good old days it was the best inn in the place. Pepys was at Rochester on some business connected with the Admiralty and dockyards. He went to the Cathedral, but left before the service, strolled into the fields, viewed Sir F. Clark's pretty seat, and then retired to a cherry garden, where he met with an adventure in the shape of a young, plain, silly shopkeeper, who had a pretty young woman as his wife. Mrs. Pepys not being present, on this plain shopkeeper's pretty wife the susceptible Samuel threw deathly glances. He also kissed her, I am sorry to have to say, and they then ate their dinners together, and walked in the fields till dark. An hiatus here occurs in the Diary. But the paragraph on emerging from mystery ends in the usual way – "and so to sleep."

Besides Mr. Pepys there came to Rochester in 1573 Queen Elizabeth, and in 1606 James the First and that exceedingly jovial boon companion, the King of Denmark; but they appear to have been both in decent and sober frame – indeed, something in the penitential mood – for they underwent a sermon in the Cathedral. James the Second was at Rochester too, but not in the best of spirits I apprehend, or in the mood for viewing any ruins except those of his own life. For he came here under a Dutch guard, after his first attempt to escape, and after a week's detention was probably

valószínűsíthető, hogy a régi időkben a Fehér Szarvas a környék legjobb fogadója volt. Pepys üzleti ügyben járt itt, a tengernagyi hivatallal vagy a hajójavító műhellyel akadt dolga. Elment a székesegyházba is, de a szertartás kezdete előtt távozott; sétált a határban, megnézte Sir F. Clark csinos házát,⁹ majd megpihent egy cseresznyés kertben, ahol egy málé boltossal keveredett ismeretségbe, vagy inkább annak bájos fiatal feleségével. Mivel Mrs. Pepys nem volt jelen, a fiatalasszony felé Samuel halálos pillantásokat vetett, szégyellem bevallani, meg is csókolta, azután együtt vacsoráztak és sötétedésig a mezőn sétálgattak. A napló itt átugrik néhány órát, de a homályban hagyott részt követő bekezdés a szokásos módon zárul: "aztán alvás."

Mr. Pepys mellett felkereste Rochestert Erzsébet királynő is, 1573-ban, I. Jakab 1606-ban, valamint elragadóan kedélyes társa, a dán király, de mindketten, talán valamely vétkükért vezekelve, illedelmes józanságnak örvendtek, sőt, még a székesegyházi szertartáson is részt vettek. II. Jakab is járt Rochesterben, de attól tartok, nem épp a legvidámabb hangulatban; romokat szemlélte, ha nem rögtön saját életének romjait, hiszen korábbi szökési kísérlete után holland felügyelettel érkezett, és valószínűleg egy heti fogva tartását követően szabadon nézelődhetett.¹⁰ A ház, ahonnan elindult,

⁹*Sir Francis Clerke 1661 és 1685 között Rochester parlamenti képviselője volt.*

allowed to do so. He embarked on board a tender in the river from a house which is still standing, and was landed in due course at Ambleteuse.

But the most interesting events connected with royal visits to Rochester surround the stay of Charles the Second at Restoration House, in the course of his triumphant procession to London. The present owner of this house, which was built about 1587, Mr. S. J. Aveling, has kindly obliged me with some details about this royal and memorable visit which are full of interest and have been most religiously preserved.

The king arrived at Rochester on the Monday following his landing at Dover. The first thing he did was to refresh himself; the second to go and see the Royal Sovereign, then lying at Chatham. After which he returned to Restoration House, and was immediately presented with a most dutiful and loyal address from Colonel Gibbons, then in temporary possession of the place; and also from the regiment of Colonel Gibbons stationed at that time in Rochester. John Marloe, the mayor of the city, now had his opportunity for displaying loyalty, and went to the length of a "faire piece of plate, value one hundred pounds," being a basin and ewer gilt. The king must have been tired that night, and no doubt he slept well. He should have done so, at all events, for he slept in a

még ma is áll; a folyón egy tartályhajóra szállt, és rövid időn belül megérkezett Ambleteuse kikötőjébe.

Ám a királyi sarjak Rochesterben tett látogatásai között II. Károly restaurációs kastély-beli tartózkodásához fűződnek a legérdekesebb események, itt állt meg ugyanis londoni dicsőséges bevonulása előtt.¹¹ Az 1587-ben épült ház jelenlegi tulajdonosa, Mr. S. J. Aveling készségesen megosztotta velem eme, szinte vallásos fanatizmussal kezelt, emlékezetes, királyi látogatás néhány részletét.

A király doveri partraszállását követően, egy hétfői napon érkezett Rochesterbe. Először is frissítőt vett magához, azután megtekintette a Királyi Fejedelem nevű tengerjáró hajót, amely akkoriban Chathamben horgonyzott, majd visszatért a restaurációs kastélyba, ahol azonnal illendően köszöntötte őt Gibbons ezredes, a ház átmeneti gazdája, és az ezred maga, amelyet ez idő tájt ide vezényeltek. John Marloe, a város polgármestere, szintén bizonyíthatta lojalitását egy aranyozott vizeskancsó és mosdótál formájában, ami "ért vagy száz fontot." A király valószínűleg fáradt volt, és jól aludt ezen az éjjelen. Mindenesetre elragadó lakosztályát volt szerencsém látni; egyéb érdekességek mellett egy titkos átjárót is rejt, ami a kertbe és a tetőre vezet.

¹⁰Az angol parlament, *Orániai Vilmos segítségével, Jakabot 1688-ban trónfosztottnak nyilvánította.*

¹¹Az 1660-as Stuart-restaurációról van szó, a kastély erről a történelmi eseményről kapta később a nevét.

delightful room which I have had the pleasure of seeing, containing amongst other curiosities a secret panel which opens into passages communicating with the garden and with the roof.

The first half of the Dover Road – that part of it as far as Rochester at all events – is so closely associated with the memory of Dickens, that another reminiscence of him may fittingly round its story. There is a passage then in *Great Expectations* referring to this very Restoration House, a place which always took his fancy, and well it might. "I had stopped," thus the passage runs, "to look at the house as I passed, and its seared red brick walls, blocked windows, and strong green ivy clasping even the stacks of chimneys with its twigs and tendons, as if with sinewy old arms, made up a rich and attractive mystery."

This mystery held him to the end. On the occasion of his last visit to Rochester, June 6th, 1870, he was seen leaning on a fence in front of the house, gazing at it, rapt, intent, as if drawing inspiration from its clustering chimneys, its storied walls so rich with memories of the past. It was anticipated, it was hoped, that the next chapter of *Edwin Drood* would bear the fruits of this reverie. The next chapter was never written.

The Dover Road after leaving Rochester, runs through Chatham, celebrated for its dockyard, for its

A doveri út első fele, de legalábbis a Rochesterig futó szakasz, oly mértékben kötődik Dickens emlékéhez, hogy egy további esemény felidézése még ide kívánkozik. A *Nagy várakozások* című regény egyik részlete épp a restaurációs kastélyról szól, mert magától értetődően a ház felkeltette a szerző érdeklődését. "Megálltam utamon – így a részlet –, hogy végigmérjem a kastély elsötétített, konok ablakait és vadborostyán befutotta, vörös téglás falait. A növény erős teste és ágai inas, öreg karként kulcsolódtak még a kémények köré is, fokozva a rejtelem gazdagságát."

A kastély rejtelmessége élete végéig foglalkoztatta a szerzőt. 1870. június 6-án, utolsó rochesteri látogatása alkalmával látták őt, amint a kerítésnek támaszkodva elragadtatással szemléli a házat, mintha egyenesen a kémények csoportjától vagy a múlt emlékeit hordozó falaktól várna ihletet. Mindenki várta, remélte, hogy az *Edwin Drood* következő fejezetében testet ölt majd ez az ábrándozás, ám a következő fejezetet Dickens már nem írhatta meg.

A doveri út Rochester után Chathamet érinti. A város hajójavító műhelye közismert; a regényben Mr. Pickwick itt kergeti a szélben vidáman a kalapját és itt ismerkedik meg a Wardle családdal, ami fordulatot hoz a cselekményben. Copperfield Dávid egyik úriember ismerőse is Chathamben, egy

lines, in which Mr. Pickwick playfully chased his hat till it introduced him to the Wardles, and gave a new start by doing so to his adventures; celebrated also for a gentleman of David Copperfield's acquaintance who used to live here in a low small shop, which was darkened rather than lightened by a little window, and who was wont to remark, "O my lungs and liver! what do you want? O Goroo! Goroo!" to any one who offered him for sale an old waistcoat.

I went, when I was at Chatham, to see whether tradition could still point out the residence of this peculiar man of genius whose strange exclamation has added as far as I know another gem to the English language, and whose remarks on his constitution are so pregnant with melancholy meaning to people who live sedentary lives; but my search was unsuccessful; the home of the author of "Goroo! Goroo!": is no longer pointed out to dyspeptic travellers; so I set my face for Canterbury, finding nothing in Chatham to interest me further.

The Dover Road after leaving Chatham is simply the old Watling Street with modern improvements and nothing more. It runs consequently in nearly as straight a line as can be imagined, through a fine rolling country, commanding here and there fine views, and here and there no views at all. But that plethora of historic incident which marked the Dover Road as far as Rochester still occurs; till, at the end of

alacsony kis üzletben lakik, amit inkább homályba borít, mintsem megvilágít apró ablaka. A kereskedő szájából hangzik el a sóhaj, amikor valaki egy viseltes mellényt akar nála értékesíteni: "Ó, a tudóm, a májam! Ó, drágalátos istenkém! Mi tetszik?"

Chathamben járva megkíséreltem e lángeszű kereskedő egykori lakóhelyét felkeresni, akitől, tudomásom szerint, az idézett felsóhajtás nyomán szófordulattá vált angol kifejezés eredeztethető, és aki az ülőfoglalkozást űzők terhelt egészségi állapotát oly jellemzően ragadja meg, ám próbálkozásom sikertelen maradt. A "drágalátos istenkém" szülőatyjának otthona felől a rendetlenkedő gyomrú utazó manapság hiába érdeklődik, így tehát Canterbury felé fordultam, hisz Chatham számomra mitsem nyújthatott immár.

Chatham után a doveri út megegyezik a régi Watling-úttal, de ezen a szakaszon modern fejlesztések tarkítják. Következésképpen olyan egyenes vonalban halad, amelyet csak elképzelni lehet; hullámszó dombokat szel át, imitt-amott szép látványt nyújtva, másutt meg semmilyen. Ám a történelmi vonatkozások bősége, ami Rochester előtt jellemezte a doveri utat, még itt is visszaköszön, mígnem majd úgy husznöt mérföld után elérjük Canterburyt; ez a város már önmagában is a történelmi nevezetességek tárháza.

Azonban még nem értünk oda. Egyáltalán nem.

twenty-five miles one furlong we reach Canterbury, which is a sort of historical reservoir in itself.

We are not there however yet. By no means. And on the way there (after passing through Rainham and Moor Street) Newington, six miles from Chatham, first gives me pause. For here a very dolorous event occurred in what we are pleased to call the dark ages. And it occurred in a priory for nuns, I am sorry to say, which was founded shortly after the Domesday Survey. There was a difference of opinion among the ladies on a rainy afternoon, and the next morning the prioress was found strangled in her bed. The catastrophe striking even the mediaeval authorities as something out of the ordinary course of nature, they took decisive measures for staying the scandal by burying all the nuns alive in a chalk pit; a curious instance of an adroit dealing with a difficulty, which may be seen (the chalk pit, not the difficulty) to this day.

After which heavy business we had better get on to Sittingbourne (thirty-nine miles six furlongs from London) for a little refreshment. And Sittingbourne is, or rather was, in the old coaching days, a good place for a dinner. At all events, here many of our English kings dined, Henry the Fifth amongst the number,

Chathamtól hat mérföldre, elhagyva Rainham és Moor Street házait, Newington megállásra késztet, hisz itt egy rendkívül fájdalmas esemény történt az úgynevezett sötét középkorban, ráadásul, sajnálattal közlöm, egy apácázárdában, amelyet röviddel a Domesday-összeírás után alapítottak.¹² Egy esős délután valami nézeteltérés támadt a hölgyek között, és a következő reggelen a zárdafőnöknőt holtan találták ágyában: valaki megfojtotta. Az eset még a középkorban is olyan kirívónak tetszett, hogy a gyakorlat elterjedése elleni óvintézkedésként, elrettentésül az összes életben maradt apácát a kolostor meszesgödrébe temették. Leleményes intézkedés a nehézségek leküzdésére. A meszesgödör még ma is megtekinthető.

E fájó esemény után folytassuk utunkat! Londontól negyven mérföldre Sittingbourne, itt frissítőt vehetünk magunkhoz. Sittingbourne talán ma is, de a hintós világ szebb napjaiban mindenképp, megfelelő hely vacsorázni. Mindenesetre, számos angol király étkezett itt, például V. Henrik, akit bőségesen vendégül láttak a Vörös Oroszlánban, Azincourt-ból útban hazafelé, mindössze 9 shilling 6 pennyért.¹³ ("Jól látnak szemeim?") Útban Hannoverbe I. és II. György is megpihent a Györgyhöz vagy a Rózsához

¹²A *Domesday Book*, azaz *Ítéletnap*i könyv egy 1086-ban elkészült népesség-összeírás, amelynek adatait még jelenleg is elfogadják perirati bizonyítékként birtokperes ügyekben.

¹³A százéves háború részeként az azincourt-i csata vereséssel, de angol győzelemmel ért véget 1415-ben.

who was sumptuously entertained at the Red Lion on his return from Agincourt at the cost of nine shillings and sixpence. ("Are visions about?") Here also George the First and George the Second refreshed repeatedly on their way to Hanover at the George or Rose, but, as I apprehend, at a more extended tariff. The George and the Rose both stand still – but as inns, alas! no more. They are fallen from their previous divinity, and now cast a shade, and an extremely dismal one too, one as a shop, and the other as a lecture hall – which is a good instance of the sort of degraded disguise in which so many of the once famous hostelryes of the great roads of England coyly hide themselves from the historian's inquiring eyes.

Sittingbourne is not exactly the sort of place now, in spite of its august past, to make a weary traveller dance, and sing, and rejoice, and play the lute – as Mr. Chadband would have it. Far from it, if the truth must be told. It is indeed depressing to a distinct degree, and was the birthplace of a once celebrated critic. Here Theobald was born towards the end of the seventeenth century. He edited Shakespeare, and said nasty things of Pope, who marked, learned, and inwardly digested them, and thus in the *Dunciad* remembers him kindly.

címzett fogadóban, de ha nem tévedek, jóval magasabb áron. A György és a Rózsa még ma is áll, bár sajnos egyik sem fogadóként működik. Magasztos küldetésük feledve, gyászos árnyék vetül rájuk; az egyik bolt, a másik előadóterem. Mindkettő jól példázza, miként öltenek alantas álruhát az egykori híres vendéglátóhelyek Anglia nagy útjai mentén, szemérmesen rejtőzködve a történész fürkész pillantása elől.

Tiszteletre méltó múltja ellenére Sittingbourne nem éppen az a hely, ahol a fáradt utazó tánkra perdülve énekel és vidáman pengeti lantját, ahogy Mr. Chadband állítja. Távolról sem, hogy őszinték legyünk. Valójában kimondottan lehangoló. A 17. század vége felé itt született Theobald, egykor ünnepezt kritikusunk. Shakespeare szövegeit gondozta és csúnya dolgokat mondott Pope-ról, aki ezt megjegyezte, magában feldolgozta és a *Dunciad* soraiban¹⁴ bájosan így emlékezik:

Az istennő, ím, kiválasztottjának mindenét felfedi,

énekel a twickenhami költő Dulness istennő szórakozásáról.

¹⁴Lewis Theobald (1688-1744) Shakespeare-szerkesztését Pope bírálta. Híres satírikus költeményének elsődleges célpontja is éppen Theobald. A költemény címe, *Dunciad*; az angol 'dunce' jelentése: fajankó. Ferencz Győző részleteket fordított a műből, Szamáriász cím alatt.

"Here to her chosen all her works she shows,"

sings the little man of Twickenham, describing a pastime of the great goddess Dulness.

*"Prose swell'd to Verse, verse loitering into Prose:
How random thoughts now meaning chance to find,
Now leave all memory of sense behind:
How Prologues into prefaces decay,
And these to notes are frittered quite away:
How index-learning turns no student pale.
Yet holds the eel of science by the tail;
How, with less reading than makes felons 'scape,
Less human genius than God gives an ape,
Small thanks to France, and none to Rome or Greece,
A past, vamp'd future, old, revised, new piece,
'Twixt Plautus, Fletcher, Shakespeare, and Corneille,
Can make a Cibber, Tibbald, or Ozell."*

Which last, though far from a good rhyme, enshrines, I fear, our critic's name for ever. For by "Tibbald," I much regret to say, Theobald is meant. And when Theobald read it, I've no doubt he wished that Sittingbourne had never- seen him.

After leaving which town, forward the long reaches of the Dover Road stretch past Bapchild, past Radfield, past Green Street, where in the days of the Road at the Swan the London coaches changed horses; when

*A próza versbe fordul, a vers prózai:
Tétova eszmék jelentésük nem lelik,
Hagyj most minden emléket hátra!
A Prológus bevezetőre vált, silányra,
De még ezt is lábjegyzet tördeli,
Amin a magolós diák a fejét töri.
A tudomány keszegét a farkánál fogja;
Így gonosztevők inalnak ujjongva
Kevesebb ésszel, mint a majmoknak adatott,
Köszönet neked Athén, Róma, Frankhon!
A múlt, tákolt jövő, ó és megújódott,
Plautus, Fletcher, Shakespeare és Corneille
Mellett szót kap egy Cibber, egy Tibbald, egy Ozell?*

Ugyan némelyik rím dökög, attól tartok, kritikuskunk neve a költemény által örökre fennmarad, hisz "Tibbald" itt, legnagyobb sajnálatomra, Theobaldra utal. És amikor Theobald e sorokat olvasta, semmi kétség, azt kívánta, meg se látta volna a napvilágot Sittingbourne-ban.

Amely várost magunk mögött hagyva a doveri út tovább nyújtózik, Bapchild, Radfield és Green Street-et érintve, ahol az aranykorban a Hattyúhoz címzett fogadónál a londoni hintók lovat váltottak; ez idő tájt ezt a műveletet vezérlő-cserének vagy nyakszíjazásnak hívták. Előttünk Ospringe. Itt a Vörös Oroszlánnál tartottak lovakat, valamint egy királyi lakosztályt a toronyban, arra az esetre, ha

all such coaching rites were celebrated as "throat-lashing," "taking out the leaders," &c, &c, &c. And so on to Ospringe, where at the Red Lion horses were also kept, and a Camera Regis in a Maison Dieu as well, for the use of such kings on this truly royal road as had got galled in the saddle and felt disposed to lie on their royal faces for a night. This Maison Dieu was founded by Henry the Second, and came afterwards into the hands of the Knights Templars. By them it was no doubt administered according to their debonair wont. Barmaids, hot soup, old Malvoisie, and no change given over the counter, put fresh life into the old place, and dimly heralded the profuse hospitality of the coaching days; made many knights and squires of high estate linger on their pilgrimage, and forget whither they were going. For they were going to Canterbury we must suppose; and from Boughton Hill, about four miles on, the spire of the great cathedral was first seen from the backs of war-horses, mules, from the top of stage coaches, or from other points of view obtainable by travellers of all ranks on the Dover Road, and at various periods in its history. None but pedestrians or bicyclists get this view now, because the railway after leaving Faversham makes a detour which does not command it.

ezen a valóban királyi úton a nyereg feltörte a királyi ülepet és őfelsége hason kívánta tölteni az éjszakát. Ezt a Maison Dieu-t¹⁵ II. Henrik alapította és utóbb a templomos lovagok kezébe került, akik nyilván jószágos szokásaiknak megfelelően kezelték. Kasszírnők, forró leves, malvázia¹⁶ és a pultnál nem adnak vissza: mindezek új életet lehelnek az öreg épületbe, halványan visszaidézve a hintós idők bőséges vendégszeretetét, és zarándokútjukon megállásra készítettek sok lovagot vagy előkelő nagybirtokost, akik nyomban azt is elfeledték, honnan jöttek. Feltehetőleg Canterburybe tartottak és úgy négy mérföld múlva, a Boughton-dombon lóhátról, öszvérhátról, a hintók tetejéről vagy egyéb magaslatokról, kinek-kinek ami jutott a doveri út különböző rétegű és más-más időszakbeli utasai között, már meg is pillanthatták a székesegyház nagyszerű tornyát. Manapság csupán gyalog vagy kerékpáron gyönyörködhetünk ebben a látványban, mert a vasút Faversham után megkerüli a dombot.

Favershamben szerettem volna megállni, ha lett volna bármi dolgom ott, mert festői szépségű hely, és egyebek mellett egy megfesteni való, komor hangulatú, 16. századi, előre megfontolt gyilkosság kegyelettel övezett színhelye. Azonban a doveri út

¹⁵A Tarot kártya XVI. lapjának angol (és nemzetközi) elnevezése. Magyarul a Torony. Doverben működött egy ispotály ezen a néven, ma az épület a városháza része, és ugyanezen a néven vendégház is üzemel a városban.

¹⁶Testes, nehéz fehérbor.

At Faversham I should like to have paused if I had any business there at all, for it was a most picturesque place, and enshrines among its traditions a most picturesque murder, redolent of gloom, premeditation and the sixteenth century. The Dover Road proper however avoids Faversham altogether, so I must avoid it too, and passing over Boughton Hill, and shortly afterwards passing by "Courtenay's Gate" (where in May, 1838, Sir William Courtenay, Knight of Malta, an amiable man, believing himself to be somebody who he wasn't, was shot, after his remarkable pilgrimage), pass into Canterbury itself, which as a cathedral town stands alone – like its cathedral. And everywhere in Canterbury – at the Falstaff Inn beyond the West Gate, in the incomparable High Street, a very coloured vista itself of medievalism – on the grand cathedral's dreaming close, "the Middle Age is gorgeous upon earth again," as a modern poet very felicitously puts it. On all sides, at every turn history, romance, legend, spring beneath our feet. For the moment, in face of such a treasure house of the fantastic past, all recollections of coachmen and coaches, and wheelers and leaders, and time bills, and Carey's *Itinerary* and Paterson's *Roads*, and other data for horsey history, vanish as a tale that is told. Only for a moment

messze elkerüli és így én is. Az út röviddel a boughtoni domb után, a Courtenay-kapu érintésével eléri Canterburyt, amely püspöki város egyedülálló, ahogy katedrálisa is az. A kapunál történt 1838 májusában, hogy Sir William Courtenay, máltai lovag, amúgy szeretetre méltó ember, azt hitte magáról, hogy valaki, bár ebben tévedett, nevezetes zarándoklata végén fegyver által lelte halálát.¹⁷ Canterbury minden szegletéből: a Nyugati kapunál álló Falstaff fogadóból, páratlan főutcájából, a nagyszerű székesegyház melletti álmodozó sikátorból, mely a régi korok szellemének színes bizonyítéka, mindenből "sugárzik felénk a középkor", ahogy egy modern költőnk találóan megjegyzi. Minden sarkon a történelem és romantikus legendák kísérik utunkat. A csodálatos múlt e kincsestára mellett egy pillanatra elhalványul a fogathajtók és hintók világa; a rudas és a vezérlő, a menetrendek, Carey vagy Paterson könyvei, az *Útikalauz* vagy az *Utak* és minden egyéb lovas történet csak rege. De tényleg csak egy pillanatra, hisz a doveri út legszebb történetét még nem mondtuk el, ám sokáig az sem várat magára.

Canterbury történelme nem pusztán a hintózás: az elkerülhetetlen balesetek, elhagyott patkók, megugró lovak, szakadt kantárszarak története.

¹⁷*Sir William Courtenay John Nichols Tom felvett neve volt, ilyenképpen nem állt rokonságban a megelőző századok azonos nevű báróival. Cornwallban borkereskedőként és sörfőzőként működött. Éveket töltött elmegyógyintézetben, majd kései messiásként, felvett álnevén: Sir William Percy Honeywood Courtney, Jeruzsálem királya, szabadcsapatot szervezett, amit 1838-ban vertek szét az elhíresült Bossenden Wood-i csatában, az utolsó angol földön vívott ütközetben.*

however, for the coaching tale of the Dover Road has not been told yet at all, and very shortly has to be.

Meanwhile the history of Canterbury – and by its history I mean not only its coaching history, with its accompanying casualties, shoes cast, bolting horses, chains snapped, &c, &c.; but also its long list of historical visitors who reached it by the Dover Road, and not by the London, Chatham, and Dover Railway – calls for instant telling. For its list of historical visitors is long and distinguished, and the visitors must be made rotate in the order of their rotation, as a game-keeper speaking of undisciplined beaters at a battue once geographically remarked.

To avoid then a too profound plunge into the past, I shall skip such uncomfortably early visitors as King Lucius, Ethelbert, and Augustine, who are so antique that they would be very likely to get me into trouble if I meddled with them, and mention Becket, who has been much overdone, only to point out that so many skulls have been attributed to him, that the modern inhabitants have sunk into a horrid state of incredulity as to any of them. The latest skull had been discovered (by the *Daily Telegraph*, I believe) when I was at Canterbury last; but the burghers of Canterbury when I spoke of it looked at me with a pitying smile, and directed me to the nearest house of refreshment. Skulls or no skulls however, it is certain that the fracture of Becket's at Canterbury at five

Felsorolhatnánk az előkelő személyiségeket, akik a doveri kocsúton érték el a várost, nem pedig a London – Chatham – Dover vasútvonalon, de a felsorolás hosszúra nyúlna és váltogatnunk kéne őket, ahogy a vadőr cserélgette az egykori híres vadászaton a fegyelmetlen hajtókat.

Hogy ne merüljünk hirtelen túl mélyre, átugrom a kényelmetlenül korai látogatókat, Luciusz királyt, Ethelbertet vagy Szent Ágostont, akik a múlt homályába vesznek; magam is bajba kerülnék, ha megpiszkálnám emléküket, inkább Becket Tamással kezdem, akiből viszont már mindenkinek elege van, így csak rámutatok, hogy túl sok koponyát tulajdonítanak neki: a modern kor embere kapkodja a fejét és egyik ereklye hitelességében sem hisz. A legutóbbi koponyát akkor fedezték fel, azt hiszem, a *Daily Telegraph* tudósított róla, amikor épp Canterburyben jártam, de a városi polgárok, ha megemlítettem, szánakozva néztek rám és a legközelebbi fogadó felé irányítottak mondván, vegyek magamhoz némi frissítőt. Koponyája sajátja-e vagy sem, annyi bizonyos, hogy az 1170. december 29-én, 5 órakor megtört Becket Tamás csontjai vonzzák azóta is a legtöbb látogatót a városba. És az is bizonyos, hogy a vértanút a gyönyörű Conrad-kóruson ölték meg; a karzat a perjelről kapta a nevét, nem a kalózárol; a stallumok 1174-ben teljesen leégtek. A híveket erősen felbosszantotta ez a tűz. Az eset ugyan

o'clock on December 29, 1170, was the magnet which drew most visitors to the town; and it is equally certain that the church in which Becket was murdered in the glorious choir of Conrad (the Prior, not the Corsair) was entirely burnt down in 1174. The early inhabitants were much annoyed at this catastrophe. They held no local inquiry according to our more modern custom, but they beat the walls and pavements of the church and blasphemed, with equally satisfactory results. After which they sent for another architect, and William of Sens appeared upon the scene. All went well with William till one day there was an eclipse of the sun, upon which he fell off a scaffolding raised for turning the vault, and found himself so extremely unwell when he got to the bottom that he had to return to France – via Dover of course.

The cathedral, in spite of these mishaps, was completed in 1184. To Becket's shrine, "blazing with gold and jewels," came amongst others, Richard Coeur de Lion, on shanks's mare – barefoot too, and from Sandwich, which seems a curious place to have come from; but Richard at the time was fresh from an Austrian dungeon, and could not be expected to know what was what, or what was the best port in his own country. After Richard came Edward – he with the long legs, who knew, as he proved in the case of Wallace, what to do with a patriot when he caught

nem eredményezett vizsgálatot, ahogy a modern korban szokás, de a hívek a falakat és a köveket verve átkozódtak, ugyanolyan hatékonysággal. Ezt követően egy építészre, a sensi illetőségű William alkalmazására támadt szükség. Williammel minden rendben is lett volna, amíg egyszer, épp napfogyatkozás volt, leesett a boltív helyreállításához emelt állványzatról, és mire földet ért olyan rosszul érezte magát, hogy vissza kellett térnie Frankhonba, természetesen Doveren át.

A székesegyház építése minden szerencsétlenség ellenére 1184-ben befejeződött. Becket Tamás "lángoló arannyal és drágakövekkel díszített" síremlékéhez mások mellett ellátogatott Richard Coeur de Lion,¹⁸ gyalogszerrel, sőt mezítláb és egyenesen Sandwichból, ami furcsa egy hely, de Richárd ausztriai várfogságból szabadult és nem várható tőle, hogy ismeretei legyenek afelől, hol a legalkalmasabb partra szállni országában. Richárd után jött Eduárd, a Nyakigláb, aki tudta, miképpen csípje nyakon az olyan hazafit, mint Wallace. Eduárd a sírhelyet királyi ajándékkal kereste fel: sem többet, sem kevesebbet, a skót koronát hozta magával, amely, a fején viselt korona értékén túl, igencsak költségesnek bizonyult. Becket Tamás sírjánál térdelt V. Henrik, "combvértben, vitézül felfegyverezve", bár felteszem, nyitott sisakrostéllyal, ami az azincourt-i

¹⁸*Oroszlánszívú Richárd (1157-1199)*

him. Edward approached the shrine with a kingly gift – with nothing more or less indeed than the crown of Scotland, which next to his own crown, which he kept on his head, was about as costly a thing as he could have thought of. At Becket's shrine knelt Henry the Fifth, "his cuises on his thigh, gallantly armed," but his beaver off on this occasion, I trust, though it was fresh from the splendid shocks of Agincourt. In 1520 Henry the Eighth knelt here with a much greater man – that is to say, with Charles the Fifth. The two young kings rode together from Dover, and entered the city through St. George's Gate. They sat in the same coach – I mean under the same canopy, and Wolsey, who was going strong at the time, was not far off. In point of fact he rode in front, which was the right place for him, if intellect took precedence in the processions of the age. Canterbury looked its best, I should imagine, on that Whit-Sunday. The old streets lined with clergy in full ecclesiastical costume; the best blood of England thronging about bluff King Hal; the bluest blood of Spain, acting as duly phlegmatic escort to the young monarch of Castile and Aragon, Granada, Naples, Sicily and Milan, Franche-Comte and the Netherlands, Peru and Mexico, Tunis and Oran, and the Philippines, "and all the fair spiced islands of the East."

Archbishop Warham met this distinguished pair at the west door of the Cathedral, and no doubt

csatában lett viharvert. 1520-ban VIII. Henrik térdelt itt egy sokkal jelentősebb társával, V. Károlylyal. A két fiatal király együtt lovagolt idáig Doverből, és a Szent György-kapun át érkezett a városba. Közös díszhintóban, akarom mondani: közös baldachin alatt ültek, és az ekkor tájt igen fontos Wolsey bíboros sem maradhatott távol. Alkalmasint előttük lovagolt, hisz az intellektus előnyt élvezett a kor felvonulásain. Úgy képzelem, Canterbury nagyszerű színekben pompázott pünkösdvasárnap. A régi utcákon teljes papi díszben a papság sorfala; Anglia legnemesebb vére tolong jó Henrikünk körül és a legkékebb spanyol vér kíséri egykedvűen a másik fiatal uralkodót, Kasztília és Aragon, Granada, Nápoly, Szicília és Milánó, Franche-Comté és Hollandia, Peru, Mexikó, Tunisz, Orán, a Fülöp-szigetek és "a Kelet összes csodás fűszer-szigetének" urát.

A székesegyház nyugati kapujánál Warham érsek fogadta a két uralkodót, és semmi kétség, illő méltósággal látta el kivételes feladatát. Ám jó érsekünk nem csupán ilyen hivatalos kötelességeknek tett eleget. Az ünnepeken ugyanúgy tündökölt, mint a felvonulások alkalmával, ahogy azt tizenhat évvel korábban bizonyította. Beiktatásakor, ami nem kis esemény, a Lanfranc építtette érseki palotában adott egy kis egyszerű fogadást. Olvasom, hogy a díszvacsorán részt vevő, sokat tapasztalt városatyáknak tátva maradt a szája és másnap

performed with due dignity the ornate duties of his distinguished office. But it was not only in such purely official exercises as these that this good archbishop shone. He was as good at a feast as at a reception – as he had proved sixteen years before. On the occasion indeed of his installation, which must have been a very trying time, this primate gave a foolish trifling banquet in the archbishop's palace built by Lanfranc, which, from what I can read of it, would have made some of our most redoubtable seasoned aldermen stare, and on the morrow seek medical aid. I should not like to name the number of courses, or hint at the number of "subtylties" which appeared between each course. "Subtylties" meanwhile strike me as good. But were they good for one? That is the question! I doubt it, considering the quaint mediaeval precautions that had been taken for dealing with the morrow. The high steward, the Duke of Buckingham, indeed (who served the bishop with his own hands, entered the hall on horseback, and had his own table decorated with "subtylties"), was especially prepared for ensuing fatalities. For he had the right, in recognition of his services, of staying for three days at the archbishop's nearest manor for the purpose of being bled! So that really, so far as I can see, when our ancestors banqueted they banqueted, and looked upon apoplexy as a naturally culminating epilogue to a merry feast.

Archbishop Warham, on this magnificent occasion,

többen orvoshoz fordultak. Nem szeretném felhánytorgatni az ételek mennyiségét vagy a fogások közti finomságokat, bár a finomságok ínycsiklandóak, de vajon jót tett-e a vacsora a résztvevőknek? Ez itt a kérdés! A másnapi orvosi beavatkozások tanúsága szerint legalábbis kétséges. A főrendező, Buckingham hercege, az érsek étkeit saját kezűleg szolgálta fel, finomságoktól roskadozó asztalához a terembe lóháton érkezett és számított a majdani végzetes következményekre, hisz szolgálatai elismeréseként jogosultságot szerzett az érsek közeli birtokán három napig időzni, hogy rajta is eret vágjanak. Ha nem tévedek, eleink díszvacsorák alkalmával valóban díszesen vacsoráztak, és a gutaütést úgy tekintették, mint az ilyen események természetes velejáróját.

Warham érsek ezen a fényes eseményen vendégül látta magát a királyt és a királynét is, így, gondolom, többnyire az udvar ügyeiről társalogtak, ami lehetővé tette számára, hogy bemutatót tartson az étkezés művészetéről, míg mások lakmároztak. E merész általánosítás után örömmel mentem fel az egyház szolgálait, akik mindahányan orsóhalat kaptak, hogy ellenszegüljenek a finomságoknak, ahogy ellene mondanak az ördög minden kísértésének.

Igazság szerint oly sok angol király látogatott el Canterburybe, hogy az ember belefárad a felsorolásukba. Szinte valamennyiük járt itt, aki pedig nem, az bánhatja. Többnyire "egy hörpintésre

had as guests the king and queen themselves, so that I suppose courtly conversation took up most of his time, and enabled him to make a show of eating while others gorged. But from this sweeping accusation I am pleased to be able to except the clergy, who fed on lampreys one and all, and withstood subtleties as they withstood all that is evil.

But the truth is that so many kings of England visited Canterbury that one becomes tired of naming them. They were all here more or less – and those who were not here ought to have been. They were all here mostly for "drams or prayers," except Charles the First, who came here to be married. He carved some pheasant and some venison for Henrietta Maria with his own royal, white, and extremely beautiful hands, and retired to rest with his royal bride in the room over the gateway of St. Augustine's College. His son was at Canterbury too of course at the time of the Restoration; but with the second Charles's connection with the Dover Road I have already fully dealt.

The mention of St. Augustine's College reminds me of a more famous Canterbury seat of learning. The King's School was established by Henry the Eighth at the Dissolution. It possesses a Norman staircase which is quite unique, up which Christopher Marlowe, who was educated here, must often have passed, rebellious more generally than not, I suspect, and having the lowest possible opinion of his instructors. And after

vagy imádkozni" érkeztek, kivéve I. Károly, aki az esküvőjét tartotta itt. Saját gyönyörű, fehér kezével trancsírozott néhány fácánt és őzhúst Henrietta Mária részére, majd királyi hitvesével a Szent Ágoston College bejárata fölötti szobában pihent le. A Stuart-restauráció alkalmával természetesen a fia is megfordult Canterburyben, de II. Károlynak a doveri úthoz kapcsolódó életeseményeit már tárgyaltuk.

A Szent Ágoston College említése kapcsán eszembe jut egy még híresebb oktatási intézmény Canterburyben: a szerzetesrendek feloszlatása idején, VIII. Henrik által alapított King's School. Az épületben található egy ritka, normann lépcsősor, amit tanulmányai során a fegyelmezetlen és tanáraitól a lehető legrosszabb benyomást szerző Christopher Marlowe is koptatott. Jóval Marlowe után Tenterden, az angol legfelsőbb semmítőszék bírója is idejárt, aki viszont szorgalmas és hálás diák volt. Olyannyira, hogy később megjegyezte, "a Mindenható kegyelméből elsősorban a Canterbury-i iskolának köszönheti felemelkedését." A főbíró nagyapja egykor a székesegyház nyugati homlokzatával szemközt nyíló boltban kopasztotta a vásárlókat. Utóbb a jó bíró Károly nevű fiát is elhozta Canterburybe és megmutatta neki a hajdani üzlet helyét, majd egy unalmas erkölcsprédikációt is tartott, amit Károly remélhetőleg megszívlelt.

Azt se feledjük, hogy katedrálisunk városát,

Marlowe, and some distance behind him, comes Lord Justice Tenterden, who was on the contrary a very studious and grateful boy – so much so that in after life and with all due solemnity he used to declare "that to the free school of Canterbury he owed, under the Divine blessing, the first and best means of his elevation in life." The future judge's grandfather used to shave people for a penny in a small shop opposite the west front of the cathedral. And the last time the good judge came down to Canterbury he brought his son Charles with him, and showed him the spot, and read him a small homily which Charles I hope digested.

It will not be forgotten that Canterbury as a cathedral town was graced for a short but stirring period in his life by the presence of Mr. Micawber. "I am about, my dear Copperfield," he wrote, "to establish myself in one of the provincial towns of our favoured island (where the society may be described as a happy admixture of the agricultural and the clerical) in immediate connection with one of the learned professions." Which connection it will be remembered led the writer into the society of Uriah Heep, which society led him into that painful slough of despond which compelled him to describe himself as a "foundered barque," "a fallen tower," and "a shattered fragment of the temple once called man."

Canterburyt, egy rövid, ám annál viharosabb időre Mr. Micawber is megtisztelte jelenlétével. "Kedves Copperfield – írja –, igyekszem megvetni a lábam szeretett szigetországunk egyik vidéki városában. A lakosság itt a klerikális és gazdasági alkalmazottak keveréke, de magas hivatalbeliekkel is kapcsolatban állok." Emlékezhetünk, a levél írója itt ismerkedik meg Uriah Heepel, akinek a társasága a fájdalmas kétségbeesés ingoványába veti őt, és kénytelen lesz majd saját magát ekképpen jellemezni: "megfeneklett bárka, dőlt torony, egy templom darabokra tört romhalmaza, akit egykor embernek hívtak."

Azt hiszem, mindannyian ismerjük a történetet: kiváló emberünk felülkerekedik siralmas helyzetén. Copperfield Dávid és Traddles segítségével Heepel épp Canterburyben, saját barlangjában száll szembe, "vagy ahogy az élénk szavú francia szomszéd mondaná: a saját bürójában." Bámulatos kézügyességgel vagy pusztán szerencsésen, egy vonalzóval félreüti Uriah karját, amint az egy kompromittáló iratot igyekszik megsemmisíteni, majd e szavakat intézi hozzá: "Közelíts felém ismét, te, te, te gyalázatos Heep, és ha a koponyád emberi fej, bizisten betöröm." Az irodalom eme tájékozási pontjai számomra a doveri út el nem kopó mérföldkövei és csupán azért kerülnek említésre, hogy helyüket megállapítsuk.

Dover nagyjából tizenöt mérföldre fekszik

We all know, I should hope, how the great man rose superior to this lamentable state of affairs – how in this very town of Canterbury, supported by David Copperfield and Traddles, he bearded Heep in his den, "or, as our lively neighbour the Gaul would have it, in his bureau;" how with a perfect miracle of dexterity or luck, he caught the advancing knuckles of Uriah (bent on ravishing away the compromising document) with a ruler, and disabled him then and there, remarking at the same moment, "Approach me again, you – you – you Heep of infamy, and if your head is human I'll break it." All these great landmarks of literature are to me as it were everlasting mile-stones on the old Dover Road, and I but mention them to fix their site.

Fifteen miles or so separate Dover from Canterbury. Near Bridge, which is about five miles on, lived Hooker, to whom the living of Bishopsbourne was given in 1595. Hooker's library and the sanctity of his life were so remarkable that travellers to Dover in those days turned off the road to improve their minds and eyes; after which they ascended Barham Downs, a very windy plateau about four miles long, where many people have gathered together in a highly nervous state, from the days of Julius Caesar to that less distant period of history when Napoleon's camp threatened Kent and Christendom from the opposite heights of Boulogne. To name two instances of martial

Canterburytól. Bridge mellett élt Richard Hooker, úgy öt mérföldre Canterburytól, akinek Bishopsbourne 1595-ben a létét köszönhette.¹⁹ Hooker könyvtára és életszentsége sokakat vonzott; a Doverbe utazók annak idején miatta tértek le a fő útvonalról, hogy élésítsék látásukat és elméjüket, majd visszakapaszkodtak a négy mérföld hosszú és nagyon szeles barham-i dombokra, ahol sokan gyülekeztek korábban izgatott lelkiállapotban, Julius Caesar idejétől kezdve egészen a nem olyan távoli múltig, amikor a túlparton, Boulogne-ban állomásozó napóleoni seregek fenyegették Kentet és a kereszténységet. A sok közül csak két hadi eseményt említek e két történelmi időpont között. János király 60 ezer fős serege táborozott itt 1213-ban, amikor Fülöp Ágost szerette volna elfoglalni Angliát, de aztán meggondolta magát és fiára hagyta a feladatot. János után, III. Henrik uralkodása idején ezeken a dombokon várta Simon de Montfort serege Provence-i Eleonóra királyné esedékes látogatását. Egy nem hadászati látványosság tanúi is lehettünk 1625. május 10-én, amikor Bourbon Henrietta Mária, útban Doverből Canterburybe, sőt egyenesen a templomba, a barhami dombot választotta szalonnak. Fogadószobának elég huzatos lehetett. Az 1625-ös etikett nem írta elő a mélyen kivágott ruhát, se a tolldísz, azonban a királyné tiszteletére megjelenő

¹⁹Richard Hooker (1554-1600) nagy hatású anglikán pap és teológus, Bishopsbourne-ban hunyt el.

gatherings out of many between these whiles: King John's army of 60,000 men was encamped here in 1213, when Philip Augustus thought of invading England, but thought better of it afterwards, and left the business to his son; and after John's days, in the time of Henry the Third, the Downs were turned temporarily into an armed camp by Simon de Montfort, who hourly expected a visitation from Queen Elinor of France. A less martial spectacle was to be witnessed here on the 10th of May, 1625, when Henrietta Maria, on her way from Dover to Canterbury – on her way to church in fact – selected Barham Downs as the scene of her first drawing-room – and a very draughty drawing-room it must have been. Low dresses and plumes were however not de rigueur in 1625, in addition to which the court ladies who were present to pay their respects to their sovereign were provided providentially with a tent. After which nothing much occurred on Barham Downs till the muster for Napoleon's invasion already mentioned, except wind and snowstorms and frantic struggles of overdue mail coachmen to make up lost time, by "springing" tired cattle, and the stopping of mail coachmen so struggling by a gentleman named Black Robbin, who rode a black mare and drank a great deal meanwhile at a small inn between Bishopsbourne and Barham, whose sign still perpetuates his name.

udvarhölgyek számára gondviselészerűen sátrak állítottak fel. Ezután a Napóleon támadását meghiúsító seregszemléig semmi említésre méltó nem történt a barhami dombon, kivéve a szélvihart és hóvihart. A késésbe került kocsisok kétségbeesetten ostorozták fáradt lovaikat, hogy behozzák a lemaradást, ám ebbéli igyekezetükben fekete kancáját megülő és a Bishopsbourne – Barham közti kis fogadóban rengeteg italt elfogyasztó Black Robbin feltartóztatta őket. A fogadó címere nevét a mai napig óvja a feledéstől.

De gyerünk Doverbe! A London-híd déli lábától hetven mérföldre ma alig találjuk nyomát a hintós időeknek; se fogadói, se légköre nem idézik a múltat. Két oldalról támad az ördögi gőzgép: a tengeren a postahajók, míg a szárazföld felől a friss halat szállító vonatok füstje úzi messzire az elmúlt idők utazási formájának még az emlékét is. Nincs látható nyoma az 1775-ös Dovernak, azaz Mr. Jarvis Lorry postakocsijának. Hol van a borfiú, aki a György királyhoz címzett fogadó előtt, "szokásához híven" a kiszállásnál segédkezett? Aki a félálomból ébredő utasok fülébe kiabálta a békés programlehetőséget: "Szoba reggelivel, uraim? Erre parancsoljanak! Igen, uram! Mutatom a Concord-szobát." A Concord mindig a postakocsi utasai számára volt fenntartva. "Az úr útításkáját a Concordba! Uram, forró víz és köszén-tűz jár a szobával. A borbélyt a Concordba! Sürgősen

And so into Dover, which is seventy-one miles exactly from the Surrey side of London Bridge, and bears very few traces about it now of the Coaching Age, either in its inns or its atmosphere. Attacked on two sides by the demon steam – by land and by sea, with steam packets roaring at one end of the pier and tidal trains at the other, the very memories of old-fashioned travel seem to have folded their wings and fled. There is no touch perceptible of the Dover of 1775 – of the Dover, that is to say, of Mr. Jarvis Lorry and the old Dover Mail. Where is the drawer at the Royal George who opened the coach door "as his custom was"? Who used to cry into the ears of still half-awakened passengers the following programme of peace: "Bed room and breakfast, sir? Yes, sir! That way, sir. Show Concord!" The Concord bed-chamber was always assigned to a passenger by the Mail. "Gentleman's valise and hot water to Concord. (You will find a sea-coal fire, sir.) Fetch Barber to Concord! Stir about now there for Concord; "and so on. Where is this drawer now to be found at Dover, I ask? Where is Concord, with its vision of comfort and a sea-coal fire? Where is the Royal George indeed? Its place is no longer known among Dover inns – or it may be the Lord Warden Hotel, for aught that I know.

And the customs of the inhabitants have as much changed of course as the sea view of their town. Dover no longer "hides itself away from the beach, or runs its

a Concordba!", és így tovább. Találunk-e ma borfiút Doverben, kérdem én. Hova lett a kőszén-tűz kényelmét nyújtó Concord? Hol van a György királyhoz címzett fogadó? Mára hűlt helyét találjuk, illetve ma úgy hívják, hogy Lord Warden Hotel, amennyire én tudom.

A helyiek szokásai természetesen legalább olyan mértékben változtak, mint városuk tengeri látképe. Dover immár nem "rejt el arcát a tenger felől nézve, és nem rohan hanyatt-homlok a fehér mészkőszirtekig, mint a tengeri strucc; a városlakók se járják a partot az éjszaka közepén a vizet kémlelve, hogy vajon a dagály hordoz-e számukra veszélyt." Ha mégis, akkor a csatornát átszelő gőzhajót várják, nem a csempészett brandyt. A kisvállalkozások sem realizálnak rejtélyes profitot minden valós üzleti tevékenység nélkül, és a lámpagyújtogatót sem gyűlöli mindenki a városban, minthogy a rakpart fényei minden este maguktól gyulladnak fel.

Dover és lakói megváltoztak. Az egyetlen, ami a régi időkből megmaradt, a számlák hossza. Ezek régen is hosszúak voltak, ma is azok, és ez már, attól tartok, így is marad. Egy tengeri kikötő nem lehet a birodalom kapuja ilyen természetes szeszélyek nélkül.

Magukról a doveri utat járó hintókról mindeddig alig tettem említést. Nem azért, mert a lényegét a

head into the chalk cliffs like a marine ostrich; nor do the inhabitants stroll about at the dead of night and look seaward; particularly at those times when the tide made and was near flood." Or if they do they are looking for a Channel Steamer, and not for smuggled brandy. Nor do small tradesmen with no business unaccountably realize large fortunes; nor does everybody in the town loathe the sight of a lamplighter; for the pier lamps are lighted every evening!

No! Dover and its inhabitants are indeed changed, and the only memory of the old coaching days left in the place are its long bills. Long I regret to say they were. Long they remain; and long no doubt they will remain so. A sea-port cannot be the exodus of an empire without some such natural tendency to extravagance.

Of the coaches on this Dover Road I have refrained from speaking, not because I was reserving the best thing till the last, but in point of fact for an exactly opposite reason. An indisputable authority on the subject tells me that, considering its importance as the principal route for travellers between England and France, there were not many coaches running on the Dover Road. I fancy that most people who had the wherewithal and wanted to catch a packet when the tide set, posted and congratulated themselves. Mr. Jarvis Lorry I know was not amongst this number, but

végére tartogatnám, épp ellenkezőleg. A tárgykör egyik vitathatatlan szakértője meséli, hogy az Anglia és Franciaország közötti út jelentőségéhez képest kevés kocsijárta a doveri utat. Gondolom, legtöbbször, akinek volt mit aprítani a tejbe, és a dagály beálltával postahajóra akart szállni, postakocsin érkezett és jó szerencsét kívánt magának. Tudjuk, hogy Mr. Jarvis Lorry nem volt ilyen tehetős, bár a doveri postakocsin utazott, ami már önmagában egy intézménynek számított: tartotta a menetidőt, és történelmi jelentőségű anyagot szállított.

A doveri úton futó többi kocsiszóra sem érdemes. Most az egyszer nem hiányolom, hogy nem készült katalógus, hisz a felsorolás nem tartalmazna a hintózás története szempontjából hangzatos neveket. Nem adhatna számot sebességi rekordokról, katasztrofális balesetekről, se kirívóan iszákos, vagy józanéletű vagy épp szentelenül ravasz hajtókról. Egy kocsiról azonban mégis említést kell tennem, hisz a Dover Mail postakocsi mellett ez is nagy tiszteletnek, sőt: más vélemények szerint még nagyobb elismerésnek örvendett, mint amaz, és mert a kocsissal, aki a járatot legszebb napjaiban hajtotta, volt szerencsém kezét rázni. Igen, megszoríthattam a kezét egy klasszikus időkből ismert hajtónak! És nem is volt éppen kezdő a hintózás fénykorában, sőt: az ujjá hegyéig a szakma művésze, a régi iskola tagja volt. Valaki, aki jól ismerte mindőjüket, így

then he travelled by the Dover Mail, which was always an institution, kept good time, and carried in its day historic matter.

Of the other coaches on the Dover Road I shall make no mention. For once in the way, a catalogue will not be missed, especially when that catalogue, if made, would contain no sounding names in coaching story, would register no records in the way of speed, catastrophes, or drivers especially cunning, sober, or drunk. Yet one coach besides the Dover Mail on this road I will mention, because next to the Mail it took high rank – in some estimations a rank above it; because with its coachman in its best days, I have had the pleasure of shaking hands. Yes! I have shaken hands with a classic coachman! No tyro he when coaching was the fashion, but an artist to the tips of his fingers – one of the old school, whom I have heard described, by one who knew them well, as Grand Gentlemen; parties capable of giving Fatherly advice to bumptious pretenders – parties who at the end of a trying journey, &c., over heavy roads took their case at their inn with an air, disembarrassed themselves of their belchers, and sat down to a pint of sterling port.

Yes, in Mr. William Clements, who still enjoys a hale old age at Canterbury, I have chanced on a type now almost extinct, and which another generation will only read of in descriptions more or less fabulous, and wonder whether such people have ever been. Mr.

jellemezte: nagyszerű úriember! Egyike volt ő azoknak, akik egy fárasztó út estéjén, embert próbáló, nehéz szakaszokkal a háta mögött atyai jótanácsokat osztott a fontoskodó trónkövetelőknek, és méltósággal vitte útitáskáját a fogadóhoz, majd megszabadulva pettyes selyemsálától nekilátott elfogyasztani egy pint kiváló portói vörösbort.

Igen, Mr. William Clements idős kora ellenére jó erőnek örvend. Canterburyben volt szerencsém találkozni vele. E mára szinte kihalt embertípusról a jövő nemzedék már csak könyvekben olvashat majd, többé-kevésbé mesés történeteket, és eltöprenghet, mennyi igaz mindabból, ami elé tárul. Mr. Clements egy barátságos kis házban él, körülvéve egykori dicsősége emlékeivel, és atyai szívvel szemléli a hintós idők újjászületését, amin milliomosaink örömmel ügyködnek az úgynevezett nyári hónapokban. Egy hercegnő is megirigyelné a nappali szoba Chippendale bútorait, ahonnan a panorámaablakon át széles kilátás nyílik egy zegzugos épületsorra, ami valaha egy elsőrangú ménes istállója volt.

Ahogy ezt az embert hallgatom, úgy érzem, személyes kapcsolatba kerülök az egykor postakocsival bejárható vidéki Anglia szellemiségével; érzem őseink szapora szívverését, ahogy kora reggel az irodában a hajtó melletti kocsisülést igyekeznek lefoglalni, hogy a hajtó-mesterség fortélyainak tanúi

Clements, who still takes a sort of paternal interest in those revivals of the coaching age which delight our millionaires during the prevalence of what we are pleased to call our summer months, lives in a snug house of his own, surrounded by memories of his former triumphs. A duchess might envy the Chippendale furniture in his drawing-room, and the bow window commands an extensive view of a rambling block of buildings which in days gone by housed the treasures of a choice stud.

As I listened to this man, it seemed to me that I came into direct personal contact with the very genius of coaching days and coaching ways – felt the impulse which throbbed in the brains of our ancestors to be at the coaching office early to book the box seat: sat by the side of a consummate master of his craft; was initiated in an instant into all its dark mysteries of "fanning," "springing," "pointing," "chopping" and "towelling." I went through snowdrifts, I drank rums and milk; hair-breadth escapes in imminent deadly floods were momentary occurrences; I alighted at galleried inns; waiters all subservient showed me to "Concords" in all quarters of the empire. I revelled in the full glories of the coaching age in short in a moment! For had I not touched hands with its oldest, its most revered representative. ♦

lehessenek; egy pillanat alatt beavatódok a 'legyezés', az 'ugratás', a 'szecskázás', az 'oldalvágás', a 'seprűzés' sötét titkaiba. Végigélek hóviharakat, iszom rumot tejjel; egy hajszálon múlik, hogy megúszom a halálos árvizek fenyegető veszélyeit, erkélyes fogadóknál szállok meg, készséges borfiúk a birodalom minden szegletében a Concordhoz hasonló szobákba vezetnek. Röpké pillanatokig a hintózás fénykorának bűvöletében fürdök, hisz kezet szoríthattam egy letűnt világ legidősebb és legtiszteletreméltóbb képviselőjével. ♦